

VÁLASZTÁSOK ZALA VÁRMEGYÉBEN 1848-BAN

Az 1848. évi népképviselési választásokkal tették meg eleink hazánkban a polgári államrend megteremtése felé vivő úton az első lépéseket. Tanulmányomban a korabeli zalai választások¹²⁰ néhány fontosabb intézményét és történetét, valamint főbb szereplőit¹²¹ mutatom be.

1. Az 1848. évi V. törvénycikk

Az országgyűlés 1848. március 30-án két ülést tartott. Befejezték a népképviselésről szóló törvényjavaslat vitáját, minek során sikerült megegyezésre jutni annak mind az 57 pontjában. Mindössze egyetlen, de nagyon lényeges módosítást eszközöltek rajta Kubicza Pál¹²² (Trencsén vm. követe) indítva-

120 Előadásom és a jelen tanulmány alapjául egyetemista koromban írt szakdolgozatom (Országgyűlési választások Zala vármegyében. 1848–1875, Szeged, 1982) s az annak anyagából készített publikációm (BALOGH Elemér: Az első népképviselési választások Zala vármegyében – 1848. In: *Zalai Gyűjtemény*. Zalaegerszeg, 1986. 25. sz. 195–209. o.) szolgált.

121 A zalai képviselőről összefoglalóan lásd Meijlinger Katalin: Zala megyei képviselők 1848–1849-ben. *Nótárius* 1988/2–3, 3–14. p; a képviselők életrajzaihoz: Molnár András: Zala megye 1848-as országgyűlési képviselői. *Honismeret* 1999/3, 13–19. o. és Pálmány Béla (szerk.): *Az 1848–1849. évi első népképviselési országgyűlés történeti almanachja*. Budapest: Magyar Országgyűlés, 2002.

122 Kubicza Pál (1816–1893) iskoláit Nyitrán, Trencsénben és Pozsonyban végezte. 1838-ban ügyvédi oklevelet szerzett. Trencsénben két évig mint tiszteletbeli, azontúl mint valóságos aljegyző szolgált a vármegyét, amely 1847-ben mint követet küldötte az utolsó rendi országgyűlésre Pozsonyba. 1848-ban képviselővé választották, s az országgyűlést Debrecenbe is követte. Világos után bujdosott, majd önként jelentkezett a pesti haditörvényszéken; 1850-ben kegyelmet kapott. 1861-ben első alispánná, 1865-ben képviselővé választották, 1867-ben Trencsén vármegye főispánjává nevezték ki. Vö. STURM Albert: *Országgyűlési Almanach, 1892–1897*. Budapest: Pesti Lloyd Társulat, 1892, 132. o.

nyára: fél jobbágytelekről negyed telekre szállították le a legalacsonyabb cenzust. Igen nagy jelentőségű volt ez az engedmény, hiszen a szavazásra jogot szerzők jelentős hányada éppen e könnyítés révén gyakorolhatta jussát. E módosítást Kossuth is pártolta, s végül is nagy többség szavazta meg, noha néhányan (pl. Andrássy Gyula) a választói jognak ezt a kiterjesztését, főleg nemzetiségi okokból, nem helyeselték. A törvényjavaslatot a március 31-én összeült országgyűlés is csaknem felkiáltással fogadta el. Másnap a főrendek elé került, de azok is csupán a főntebbi pont, valamint a képviselők 5 ft napi-díja és 400 ft lakbére ellen tettek kifogást, egyébként helyben hagyatott.

Deák Ferenc,¹²³ kinek szava az országgyűlésen mindig döntő súllyal esett latba, március 30-án délután 2 órakor Bécsbe hívatván, e javaslat tárgyalásán nem vehetett részt, de április 4-én, a kerületi ülésen már jelen volt, s hozzá is szólt. Helyeselte a „telek cenzus” ½-ről ¼-re történő leszállítását; hozzátéve, hogy ezzel mintegy 100 ezer szavazóval növekszik a létszám, ami az ország parasztságának összlétszámához mérten nem is túl sok, a kb. 800 ezer választópolgárhoz mérten viszont jelentős. Pártolta a képviselők napidíja emelésének szükségességét is. Az új korszak hajnalán különösen fontosnak tűnt, hogy a képviselők olyan, törvényes anyagi juttatásra épülő egzisztenciát élvezzenek, amely minimálisra csökkenti az erre építő korrupció lehetőségét. A rendi korszakban ez még nem volt különösebben égető probléma, hiszen a diétára szinte kizárólag jómódú, de legalábbis saját ellátásukról gondoskodni tudó nemesek jutottak el. Megváltozott azonban a helyzet a népképviselési törvény megalkotásával s várható alkalmazásával. Ennek értelmében már bárki, aki a passzív választójogi feltételeknek¹²⁴ megfelelt, jelölhető s országgyűlési követnek megválasztható volt, habár esetleg szegény ügyvédként praktizált is.

Az aktív választójog körében figyelmet érdemlő kérdés volt az eladdig kiváltságos nemesi rend tagjainak az új választójoghoz való viszonya. Mindjárt az első szakaszban sietett leszögezni a jogalkotó, hogy „Politikai jogélvezet

123 A Deákról szóló könyvtárnyi irodalom felsorolás helyett Hermann Róbert egyik releváns tanulmányát idézem, amelynek lábjegyzetei bőséges szakirodalmi utalásokat is tartalmaznak: HERMANN RÓBERT: Zala követe, Szentgrót képviselője. Deák Ferenc az 1848. évi rendi és az 1848. évi népképviselési országgyűlésen. In: MOLNÁR ANDRÁS (szerk.): *Zala követe, Pest képviselője. Deák Ferenc országgyűlési tevékenysége 1833–1873.* Zalai Gyűjtemény 59. Zalaegerszeg: Zala Megyei Levéltár, 2004.

124 A passzív választójogi előírások annyiban tartalmaztak többletfeltételt, hogy megkívták a teljes felnőttkor elérését (*aetas perfecta*: 24. életév) és a magyar nyelv ismeretét.

azoktól, kik annak eddig gyakorlatában voltak, elvenni a jelen országgyűlés hivatásának nem érezhetvén, mindazok, kik a megyékben és szabad kerületekben az országgyűlési követek megválasztásában eddig szavazattal bírtak, e jog gyakorlatában ezennel meghagyatnak.”¹²⁵ Maga Kossuth érvelt a választójog eme kardinális vonatkozásának érintetlenül hagyása mellett, hiszen a fő politikai cél a választójog kiterjesztése volt, nem pedig a bármi okból történő szűkítése. A kérdés valóságtartalma persze rejtett magában feszültséget. „A nemesség vérével adózik” szemlélet korában az elszegényedett, ún. hétszilvafás nemesek sokszor tényleg csak abban különböztek a parasztoktól, hogy birtokukban volt nemesi levelük (*armalis*), s az ezzel járó öntudatuk. Ez volt az az öntudat, amelyre építve oly sok ügyes jelölt vitte sikerre politikai ambícióit (elősegítvén még azt jófajta borral, pálinkával, alkalmasint furkósbottal). Ezt a rezsimet illetve Kemény Zsigmond találóan a „bunkókrácia”¹²⁶ kifejezéssel. A nemesség e reakciós részét türelmi okokból bajos lett volna kihagyni, ellensúlyozni vélték azonban számukat a választójog más irányú kiterjesztésével. Deák felszólalása után a kerületi ülés is egyhangúlag elfogadta az előbbi tervezetet. A főrendek április 5-én határoztak – kedvezően, s még aznap öt más törvényjavaslattal együtt fölterjesztették a törvényt a királyhoz szentesítésre.

Aktív választójoggal – tehát szavazati joggal – rendelkezett mindazon, legalább 20 éves, bennszületett vagy honosított és sem atyai, sem gyámi, sem gazdai hatalom alatt nem álló férfi, aki elkövetett hűtlenség, csempészet, rablás, gyilkosság és gyújtogatás¹²⁷ miatt fenyték alatt nem állt és a további, ún. különös feltételek valamelyikének is megfelelt. Az előző kitétel az aktív választójog általános kellékeit rögzíti; azt hozzátéve, hogy a törvényesen bevett vallásokra tekintet nélkül értendők. A különös jogalapok az egyes censzusok voltak, melyeket az összeírási formanyomtatványokon „A választási képesség alapja” összefoglaló elnevezéssel jelöltek.

125 1848. évi V. tc. 1. §, lásd pl.: *Magyar Törvénytár. 1836–1868. évi törvénytörvények*. Budapest: Franklin Társulat, 1896, 223. o.

126 Vö. BALOGH Elemér: Kemény Zsigmond választójogi nézetei a reformkorban. In: *Acta Jur. et Pol. Szeged*, 1996, Tom. XLIX. (Emlékkönyv dr. Szentpéteri István egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára.) Fasc. 5. 79–91. o.

127 A törvény példálózóan sorolja fel a legjellemzőbb közbűntetteket. Hatályos büntetőtörvény hiányában a százados gyakorlat lebeghetett iránymutatásként a törvényjavaslat fogalmazójának szeme előtt. A közjogi bűntettekről önálló fejezetben írok tankönyvemben: BALOGH Elemér: *Bevezetés az összehasonlító európai büntetőjog-történetbe*. Fundamenta Fontium Iuris Historici. Szeged: Iurisperitus Kiadó, 2022, 49–90. o.

- a) Szabad királyi városokban vagy rendezett tanácsú községekben 100 ezüst forint értékű házat vagy földet, egyéb községekben pedig úrbéri értelemben vett 1/4 telket vagy ezzel azonos kiterjedésű földet kellett tulajdonul bírni akár önállóan, akár hitveseikkel, avagy kiskorú gyermekeikkel közösen. A városok lakói nagy számban hivatkoztak is lakóház ingatlanaikra, s még többen a falvak lakói közül telkeikre.
- b) A törvény az ország népességéhez mérten csekély hányadot képviselő iparos, kézműves, kereskedő réteget kívánta politikai jogokhoz juttatni, amikor mindazon kézművesek, kereskedők és gyárosok részére biztosított választójogot, akik Magyarországon telepedtek le, s tulajdonukban műhely, kereskedési telep vagy gyár állt. A kézműveseknek további feltétel volt, hogy folytonosan legalább egy segéddel dolgozzanak.
- c) Azok is szavazati joghoz jutottak, akik saját földbirtokukból vagy tőkéjükből eredő 100 ezüst forint évenkénti állandó és biztos jövedelmet voltak képesek kimutatni.
- d) Aktiv választójogra tettek szert „Jövedelmükre tekintet nélkül a tudorok, sebészek, ügyvédek, mérnökök, académiái művészek, tanárok, a magyar tudóstársaság tagjai, gyógyszerészek, lelkészek; segédlelkészek, községi jegyzők és iskolatanítók, azon választó kerületben, melyben állandó lakásuk van.”¹²⁸ Az országgyűlés nemes szellemére vall, hogy mindenféle anyagi feltételt félretéve az ország értelmiségének szavazati jogot adott... Tehette, hisz oly kevesen voltak. Még arra is képes volt, hogy szinte taxatív módon felsorolja a szellemi állásúakat, kikre a törvény alanyi hatálya kiterjedt.
- e) Végül azok is szavazhattak, akik addig e jog birtokában voltak. A nemesség mellett így a városi polgárok is, még ha a fenti feltételek egyikével sem rendelkeztek. Nem kis jelentőségű ez a rendelkezés sem,

¹²⁸ A törvény lényegében felsorolta a szellemi foglalkozásokat; Magyar Törvénytár, idézett törvényhely, 2. §. Megjegyzést érdemel, hogy a hasonló tárgyban intézkedő erdélyi II. tc. nem volt ilyen nagyvonalú, amennyiben a felsorolásából kihagyta az ügyvédek és a községi jegyzőket. Figyelemre méltó összefüggésekre hívja fel ugyanakkor a figyelmet az értelmiségi censzusnak a zsidók emancipációjával kapcsolatban felmerült értelmezésére tekintettel RUSZOLY József: „Törvényesen bevett valláskülönbőség nélkül”. Az 1848: V. (pozsonyi) tc., valamint az 1848. II. (kolozsvári) tc. és az izraeliták választójoga. In: RUSZOLY József: *Választójog és választási rendszer Magyarországon. Tizenegy tanulmány 1848-iki törvényeink gyakorlatához*. Jogtörténeti Tár 2/4. Szeged: Iurisperitus Kiadó, 2016, 295–310. o.

hisz a rendi országgyűléseken az összes városok polgárainak követei együttesen jelentettek egyetlen szavazatot.

Passzív választójogot biztosított a törvény mindazon választónak, ki szavazati joggal bírt, ha életének 24. évét betöltötte és a magyar nyelvet beszéli. Az életkori megszorítás abban az időben teljesen szükségszerű volt, mivel ez volt a nagykorúság, a teljes cselekvőképesség határa. A magyar nyelv ismeretére pedig azért volt szükség, mivel a törvényhozás nyelve is magyar volt; e nélkül az országgyűlési tanácskozásokon érdemileg részt sem lehetett volna venni. A nemzetiségi területeken okozhatott esetleg bonyodalmakat, de Zala vonatkozásában még a horvátok lakta területeken sem találkoztam ezt támadó felszólamlásokkal.

A Képviselőház létszámát 377 főben állapítja meg a törvény; Erdély ebbe nem értendő bele, amely további 73 képviselőt küld a már említett erdélyi II. tc. 7. §-ból kitűnően. Minden képviselő választása végett külön választókerület volt alakítandó. A törvény a 7. szakaszban írja, hogy a királyi szentesítést követő 20 napon belül megyénként közgyűlést kell tartani, ahol az 5. §-ban megállapított létszámnak megfelelő választókerületek alakítandók; kijelölendők azok főhelyei. A Központi Választmány felállításáról ekképp rendelkezett a törvény: „b) A jelen törvény rendeletének végrehajtására, s általában a választási ügynek minden ágazataibani kezelésére s vezérletére egyik alispánnak elnöklete alatt egy – több tagokból álló, s a belügyek miniszterével közvetlen érintkezésbe lépendő középponti választmány választatik oly módon: hogy abban a megyének külön választókerületei mind képviselve legyenek, s kellő arányban a községeknek előjárói is részt vegyenek.”

Központi Választmányt azon szabad kerületekben s városokban is kellett alakítani, melyek csak egy országgyűlési képviselőt választanak. A 11. §-ban a törvény meghatározza e választmány tagjai által leteendő eskü szövegét: „Én NN esküszöm etc., hogy mindazt, mit az országgyűlési követnek vagy követeknek választására nézve, az ország törvénye szerint, kiküldetésemhez képest teljesíteni tisztemhez tartozik, híven, részrehajlás nélkül, lelkiismeretesen teljesítem. Isten engem etc.”

A megalakult Központi Választmány egy héten belül kellett, hogy összejön és megállapítsa az egyes kerületekbe induló háromfős összeíró küldöttségek névsorát; meghatározni azt a napot, midőn ezek a küldöttségek munkájukat megkezdik és 14 napon át folytatják. Az összeírásra rendelkezésre álló idő a Központi Választmány általi kitűzésétől számított 21 napnál

rövidebb s 30 napnál hosszabb nem lehetett. Kihirdetése, tudtul adása pedig a legszélesebb nyilvánosság felhasználásával történt: körlevelek, egyházi szószerk, a hirdetmények nyilvános helyeken való kifüggesztése s más, szokásban lévő módokon. Az összeíró választmánynak támpontul az addigi megyei választók, ill. városi polgárok lajstromai, az adóbeli rovásos összeírások stb. szolgáltak. Ha ezek nem bizonyultak elégségesnek, úgy a jelentkezőnek kellett választói képességét bizonyítani.

A küldöttségeknek az összeírási íveket 3 példányban kellett elkészíteniük, amelyeket a 14 nap elteltével kellett haladéktalanul beküldeni a Központi Választmányhoz. E példányok egyikét – egy, ugyancsak a Központi Választmány által meghatározott és jó előre kihirdetett nyilvános helyen – megtekintés céljából több napon át ki kellett függeszteni. Aki úgy érezte, hogy jogai csorbát szenvedtek, úgyszintén az is, ki más bejegyzése ellen kívánt panaszt emelni, a Központi Választmány előtt, az erre nyitva álló időben tehette meg. Az összeíráson való részvétel elmulasztása jogvesztő hatályt vont maga után: „Az, ki bejegyeztetés végett magát az összeíró választmányok egyike előtt sem jelentette, e végett többé a Központi Választmányhoz nem járulhat.” (20. §)

A Központi Választmány az összeírások bevezetését követően egy héten belül ült össze és vizsgálta meg a benyújtott összeírásokat és folyamodásokat, majd hozott határozatot. Azok jegyzékét, akiket kihagyandónak vagy felveendőnek ítélt, az adott összeírási ívhez, az elnök és a jegyző aláírásával ellátva, hozzacsatolni rendelte. A kiigazított összeírásokból egy példányt megtartott, hogy a választások során vezérfonalul szolgáljon, egyet a hatóság levéltárába tétetett, egyet pedig a Belügyminisztériumba juttatott el. A Központi Választmány ezen reklamációs ügyeket tárgyaló üléseiről a jelenlevők neveinek feljegyzése mellett rendes jegyzőkönyvet vezetett, amelynek egy példányát ugyancsak a levéltárba, ill. a belügyminiszter kezéhez küldött meg. Minden bizottmány ülései nyilvánosak voltak.

A törvény a Központi Választmány feladatává tette, hogy mihelyst megalapítást nyer az országgyűlés megnyitásának napja, a követválasztás napját, annak bekövetkezése előtt legalább 15 nappal közhírré tegye és az országgyűlés megnyitását az legalább négy héttel megelőzze. Minden választókerületre a Központi Választmány a választás vezérletére egy elnököt s jegyzőt és a szükség esetére helyetteseket is választott. A választást az illető kerület főhelyén, az előre közhírré tett órában az elnök nyitotta meg. Bármely voksolónak joga volt követnek jelöltet ajánlani. A választásnál szavazati joggal csak az bírt, aki az összeírás során magát fölvétette és csakis azon kerületben.

Ha csak egy jelölt volt, vagy több ugyan, de közülük egynek megválasztását közakarattal óhajtották, úgy az megválasztottnak volt tekintendő. Ha azonban már tíz egyén szavazni kívánt, annak elrendelése nem volt mellőzhető.

Ha szavazásra került a sor, minden követjelölt mellé 2-2 „bizalmi férfit” neveztek, s ők, valamint az elnök és a jegyző képezték a szavazatszedő választmányt. A szavazás nyilvános volt! A titkos szavazás alkotmányjogi jelentősége ekkor még eléggé ismeretlennek számított: „A szavazás a szavazó nevének a küldöttség általi feljegyzésével – s valamint a szavazatok össze-számítása is nyilván történik.” (32. §) Ha a szavazás végeztével a többség egy jelöltre voksolt, ő lett a követ. Bonyolódott a helyzet, ha legalább három jelölt akadt és egyik sem szerezte meg az „általános többséget”. Ekkor a két legtöbb szavazatot szerzett közt új küzdelem indult.

A választói összeírás egy hiteles példánya a szavazatszedő küldöttség kezénél kellett, hogy legyen. A szavazás csak személyesen történhetett. A szavazás mindaddig egyfolytában tartott, amíg voksolni kívánók jelentkeztek. Szükség esetén a következő napon is folytatható volt, kivált, ha megismételt szavazásra került volna sor.

A választói indulatok elszabadulásának esélyét a jogalkotó bölcsen, előre látta: „A választóknak az összeírásnál vagy választásnál semminemű fegyverrel megjelenni nem szabad.” (40. §) Hiába volt azonban a törvényi tilalom, mint látni fogjuk, számtalanszor semmibe vették. A rend fenntartásának joga és kötelessége a kiküldött összeírási vagy választási elnököt illette meg, aki szükség esetén katonai erőt is igénybe vehetett.

A szavazatszedő küldöttség a választás lefolyásáról rendes jegyzőkönyvet vezetett három példányban, amelyeket az elnök, a jegyző és a bizalmiak írtak alá. Ennek egyik példányát a megválasztott képviselő kapta („A megválasztott követnek a kezéhez juttatott választási jegyzőkönyv megbízólevél gyanánt szolgál.” 44. §), a többi példány pedig az összeírási ívek példáját követte. A választás vezetésére kiküldött elnök azon kerületben nem volt követté választható. Ha valamely választás törvényessége bármely okból gyanúba került, annak ügyében a Képviselőház intézkedett. A követek az országos pénztárból 5 ftapidíjat és lakbér céljára évi 400 ftot kaptak.

A választójog kiterjesztése révén az addigi mintegy 200 ezer, javarészt nemes rendi állású szavazóról mintegy 800 ezerre nőtt a választásra jogosultak száma. A megválasztható képviselők merítése azonban alig változott. Harcos, nagy tömegeket kitevő polgárságunk nem lévén, az országot előre lendítő reformerek táborát a liberális nemesség adta. Az ország paraszti

lakossága politikailag iskolázatlan volt. Bár az új népképviselési törvény lehetőséget adott az ellenkező alternatíva valóra váltására is, a nép a legtöbb esetben mégis saját szolgabíráit, alispánjait, elöljáróit választotta meg. Nem tudott igazán élni ugyan jogaival, de a „kiművelt emberfők” is hiányoztak soraikból... Siralmas látvány, milyen kevés számú értelmiségi szerepel mindössze a megye összeírási ívein. Nem álltak, nem állhattak tehát valódi alternatívák a választók előtt.

2. A megye társadalmáról

A 19. század közepéről meglehetősen kevés forrásértékű országleírás maradt ránk. A Fényes Elek-féle kortárs munka¹²⁹ ugyanakkor megbízhatónak tekinthető adatokat őrzött meg. A megye lakossága 298 515 főt számlált, kik 33 mezővárosban és 573 faluban éltek. A nemzetiségek megoszlása erős magyar túlsúlyt mutatott: 221 126 magyarra 3837 német, 53 539 horvát, 13 080 vend, 6848 zsidó és 85 görög jutott. Hogy Zala megye az ország leginkább katolikus többségű vidékei közé tartozott, azt Fényes Elek adatai is alátámasztják. A római katolikusoknak 122 plébániájuk volt 267 613 lélekkel. Hozzájuk tartozott még 6 apátság és 2 prépostság is. Az ágostaiak 11 anya- és 8 fiókgyülekezetben 7183 hívőt számláltak. Reformátusok leginkább a Balaton mellékén éltek: 16 786-an voltak 18 anya- és 3 leányegyházban. Az óhitűek 85, az izraeliták 6848 hívőt tudhattak magukénak; utóbbiak legnagyobb számban Nagykanizsán fordultak elő.

Zalában igen nagy számú nemesség élt, mintegy 27 ezer fő. A legtöbb nemesi család (1427) a tapolcai járásban élt; az egerszegiben 1094, a kaporakiban 990, a szántóiban 870, a lövőiben 843, a muraköziben pedig 159. A megyében gróf Festetics Taszilónak, herceg Eszterházy Pálnak, herceg Batthyány Fülöpnek, gróf Széchenyi Istvánnak, gróf Szapárynak és a Batthyány grófi családnak volt uradalma.

A megye 6 főbírói járásra tagolódott. A fő- és vidékbeli szolgabírák¹³⁰ aktív szereplői voltak a választások minden fázisának: sokuk neve fordul elő a képviselők, választmányok tagjai között.

129 FÉNYES Elek: *Magyarország leírása*. Pest: Beimerl, 1847.

130 A megye hajdanvolt tisztviselőiről mintaszerű összeállítást készített MOLNÁR András: *Zala megye archontológiája 1338–2000*. Zalai Gyűjtemény 50. Zalaegerszeg: Zala Megyei Levéltár, 2000.

járások	főszolgabírák	vidékbeli szolgabírák
Zalaegerszeg	<i>Farkas Imre</i>	<i>Tuboly Alajos</i> <i>Kozáry László</i> <i>Nagy Károly</i>
Lövő	<i>Gyika Jenő</i>	<i>Ágoston József</i> <i>Simon János</i>
Kapornak	<i>Sümeghy Ferenc</i>	<i>Zob János</i> <i>Thassy Lajos</i> <i>Rajky Lajos</i>
Szántó	<i>Bogyay József</i>	<i>Szeptey Ádám</i> <i>Farkas Károly</i> <i>Hertelendy László</i>
Tapolca	<i>Vargha Lajos</i>	<i>Győrffy János</i> <i>Bárány András</i> <i>Diskay Lajos</i>
Muraköz	<i>Séllzey László</i>	<i>Bogdán György</i> <i>Gábelits Imre</i>

A megye nagysága országos viszonylatban is kiemelkedő volt: 100 227 négyzetmérföld. Ebből 1104365 holdat műveltek meg, amelyből 423 745 hold volt a szántó, 78 953 hold a rét, 62 654 hold a szőlő, 21 123 hold a kert, 438 239 az erdő és 79 651 a legelő. A megye főterménye a rozs és a kukorica, de termeltek még búzát, árpát, zabot, hajdinát, kendert. Lent évente gyakran kétszer is vetettek. A dohánytáblák mellett dicséri Fényes Elek a megye gyümölcsöseit. A balatoni borok már akkor is híresek voltak: „A badacsonyi édes főtt ürmös mind kellemes ízére, mind zamatjára talán legelső hazánkban.”¹³¹ A ló- és szarvasmarha mellett jelentős a selyemhernyó-tenyésztés; Stridon egy „selyemgombolyító-intézet” is volt. A megye ipara azonban oly

¹³¹ Uo. 82. o.

csökevényes volt, hogy alig akad említésre méltó üzem. Mindössze Sümegen volt egy kartongyár, Kanizsán egy szivargyár és Vetyemen egy üveghuta.

A Dráva mellékén aranyat is mostak. Olaj is volt bőven, bár keletje alig: „Kőolaj vagy kulimász Peklenicza mellett találtatik, s ez szántóföldeken keresztül árkokban folyik, úgy hogy az uradalom évenként 20–30 mázsát szokott szedetni.”¹³² Ásványvíz pedig Kékkuton, Kis-Eörsön, Keszthelyen, Lovason, Pekleniczán, Rendesen, Tapolcán, Vértuton és Füreden fakadt. A megyében 6465 kézműves és 575 kereskedő dolgozott. A paraszti földbirtokviszonyok így néztek ki: a 7862 egész jobbágytelek mellett még 17 ezer földdel bíró jobbágy élt és a házas vagy házatlan zsellérek száma meghaladta a 20 ezret. Mindez nagyjából az országos átlagnak felelt meg.

3. Az új választmányok megalakítása

A pozsonyi országgyűlésen március utolsó napjaiban élénk viták zajlottak, többek között a választójogról. Időszerűvé vált a megyék újjászervezése is, mégpedig a népképviselési választások elvei alapján. A megyeszervezet új szabályozását illetően kompromisszumos megoldás született Batthyány és Deák javaslatára – az 1848. évi XVI. törvénycikk. Az érdemi reformot a következő országgyűlésre halasztották, de a törvény úgy rendelkezett, hogy addig is tartassanak népképviselési közgyűlések, melyeknek kötelessége megválasztani egy „nagyobb számú” Állandó Bizottmányt, amelynek fő feladata a '48-as törvények végrehajtása feletti őrködés. E bizottmány, amelynek elnöke a főispán, hivatott volt minden közgyűlési teendőt ellátni. Lényegében tehát annyi történt csupán, hogy egy nevében új megyei közgyűlést állítottak fel, amelynek személyi összetételét a népképviselési választás szabályai szerint állapították meg. Hogy „csupán” ez volt a változás, arra utal, hogy a nép döntően továbbra is korábbi eljáróit választotta meg.

A megye 1848. március 30-án megválasztott egy testületet, amelyet „központi és az egész megye belbékéjére és csendességére ügyelő választmánynak” hívtak, legalábbis működését e körben vonták meg. Létszáma viszonylag csekély volt: egy mágnás, tíz név szerint felsorolt középirtokos táblabíró és három mezővárosi polgár, továbbá az egész jegyzői testület – a

¹³² Uo. 84. o.

tiszteletbeli jegyzőkkel együtt öten – és az összes fő- és alszolgabíró. Az egész testület erősen táblabírói színezetű volt; e bizottság tette meg javaslatát a május 8-ai népképviselési közgyűlésen megválasztott Állandó Bizottmány tagjaira.

Nagy várakozással nézett a megye népe a május 8-án sorra került népképviselési közgyűlés elé. Nem csoda, hisz az 1848. évi XVI. tc. 2. § b) pontja alapján a régi jogon szavazásra jogosultakon felül a „nemtelenek” közül is sokan élhettek újkéletű alkotmányos jogukkal. A megjelenés óriási lehetett, de a pontos létszám nem maradt fenn. Az ülésen az a gróf Batthyány Imre¹³³ elnökölt, kit főispáni székéből az adminisztrátori rendszer alatt eltávolítottak, noha a megye ezzel soha nem értett egyet. Az újszerű összetételű közgyűlés feladatai voltak: meghallgatni az országgyűlési követek beszámolóját, kihirdetni az új törvényeket, megválasztani a megyei közgyűlés feladatainak ellátására hivatott Állandó Bizottmányt, továbbá a népképviselési alapon lefolytatandó új országgyűlési választások megyei szintű irányítására rendelt Központi Választmányt.

Az elnök megnyitó szavai után Tolnay Károly¹³⁴, volt országgyűlési követ maga és követtársai (Csuzy Pál¹³⁵, Deák Ferenc) nevében beszámolt az utolsó rendi országgyűlés munkájáról. Szavait lelkes éljenzés és köszönetnyilvánítás viszonzotta; egyben elrendelték, hogy Tolnay beszédét teljes terjedelemben csatolják a jegyzőkönyvhöz és külön is nyomassák, hogy a szélesebb tömegek is hozzájuthassanak tartalmához. Ezután pontonként felolvasták a király aláírásával szentesített törvényeket. Az V. tc.-hez érve a 9 választókerületre való felosztás olvasásánál egyúttal kihirdették a megyei választmány

133 *Németújváry Batthyány Imre gróf* (1791–1874) az aranygyapjas-rend lovagja, a Szent István-rend középkeresztese, valóságos belső titkos tanácsos. Iskoláit Székesfehérvárott végezte, bölcséletet és jogot (1797–1800) a pesti egyetemen hallgatott. Az ügyvédi vizsga letételét követően a hétszemélyes tábla bírása, később két ízben is (1835. július 6. – 1848. szeptember 14; 1860. november 26. – 1861. március 24.) Zala megye főispánja lett. Mint királyi főlovászmester két királykoronázáson is rész vett: V. Ferdinánd (1830) és Ferenc József (1867). Vö. *Vasárnapi Újság* 1874/88. szám [OLDALSZÁM?]; MOLNÁR 2000, 382. o.

134 *Tolnay Károly* 1837. szeptember 25. – 1840. szeptember 28. között alszolgabíró a szántói járásban, 1844. június 10. – 1847. június 14. között főszolgabíró ugyanott; 1847. október 4-én választották meg országgyűlési követnek, amely tisztelet a korszak végéig (1848. április 1.) betöltötte. MOLNÁR 2000, 488. o.

135 *Ifj. Csuzy Pál* szűk fél évig (1847. október 4. – 1848. március 22.) Zala megye országgyűlési követe volt. MOLNÁR 2000, 396. p; vö. BÉRES Katalin: Ifjabb Csuzy Pál honvédőrnagy. *Pannon Tükör* 2018/5, 110–116. o., javított, bővített változata: BÉRES Katalin: Ifjabb Csuzy Pál honvédőrnagy, a 47. honvédszászlóalj tisztjei, 1848–1849. *Zalai Gyűjtemény* 85., Zalaegerszeg, 2021, 97–121. o.

által már el is készített ez irányú tervezetet. Ezt minden változtatás nélkül el is fogadták, s a belügyminiszter április 19-én kelt rendeletében foglaltaknak megfelelően hozzá fel is küldték. A választókerületi központok ezek voltak: Alsólendva, Baksa, Csáktornya,¹³⁶ Keszthely, Letenye, Nagykanizsa, Szentgrót, Tapolca és Zalaegerszeg.

Következett az Állandó Bizottmány és a Központi Választmány megalakítása. Mindkettőt a fent említett Központi-Bizottmány által összeállított névsor alapján, közfelkiáltással, tehát egyhangúlag választották meg. Ebben nincs semmi különös, hisz e testületek létszáma kötetlen volt, vetélkedés tehát nem jöhetett szóba. Az Állandó Bizottmány pontos névsora nem maradt ránk, de létszáma 1000 fölött volt. Még a csekélyebb súllyal bíró Központi Választmány is több, mint 200 tagot számlált. Ám a csodák akkoriban is csak három napig tartottak, mert midőn a fenti testületek munkához láttak, a jegyzőkönyvek tanúsága szerint az üléseken megjelentek száma törpe hányadát képezte csupán a teljes létszámnak. Ezek után a főispán által a „jelen köz gyülekezet befejezettnek nyilvánított”, egyben a teendők további ellátásával megbízott választmány másnapra, május 9-re tűzte ki első ülését. Elrendelték továbbá, hogy az újonnan megalakult Állandó Bizottmány tanácskozásait minden hónap első hétfőjén tartsa, de szükség esetén ennél sűrűbben is üljön össze.

Az Állandó Bizottmány alakuló ülésén még gróf Batthyány Imre elnökölt, később azonban mindig Csillagh Lajos¹³⁷, kit május 9-én első alispánná választottak, miután e szék Kerkápoly István¹³⁸ márciusban bekövetkezett halálakor megüresedett. Csillagh addig másodalispán volt, helyére Horváth Vilmos táblabíró került. A bizottmányi ülések tárgyalási módja teljesen azonos volt a régi közgyűlésével, politikai irányultságára a kormánnyal való lojalitás volt jellemző. Az Állandó Bizottmány 1848. december 31-éig működött, míg a császári csapatok be nem vonultak Zalaegerszegre. Kossuth

136 Vö. MOLNÁR András: A Muraköz 1848-ban. *Századok* 1998/2., 45–89. o.

137 *Csillagh Lajos* tiszttviselői életútja a táblabírói karrier egyik szép zalai példája: 1825. június 6. – 1829. június 1. között alszolgabíró az egerszegi járásban, 1830. március 15. – 1834. szeptember 22. között főszolgabíró ugyanott; 1837. szeptember 25. – 1848. május 9. között másodalispán, utána folytatólag 1849. október 31-éig első alispán. MOLNÁR 2000, 395. o.

138 *Kerkápoly István* 1828. június 8. – 1834. szeptember 22. között főszolgabíró a tapolcai járásban, 1834. szeptember 22. – 1837. szeptember 25. között másodalispán, majd folytatólag haláláig (1848. március 11.) első alispán. Országos szinten is képviselte szülőföldjét: 1830. augusztus 9. – 1830. december 20., majd 1843. augusztus 31. – 1844. november 13. között országgyűlési követ. MOLNÁR 2000, 432. o.

utasítása az volt ugyan, hogy a megyék bizottmányai a honvédséggel együtt vonuljanak vissza akár más megyék területére is, ám azok tagjai ehelyett egyszerűen hazamentek. A császáriak fenyegetésére azonban újra hivatalba álltak, végezvén az utasítások végrehajtását – meg sem kísérelve sokszor még a passzív ellenállást sem.

A Központi Választmány elnökévé Horváth Vilmos¹³⁹ másodalispánt választották meg, kinek rögtön utasításul is adták, hogy május 15-re választmányát hívja egybe, s a választási ügyek érdekében a törvény szellemében intézkedjék. Kézhez kapta a választókerületek felosztásáról készült tervezetet, a Központi Választmány névsorát, valamint a Belügyminisztérium által megküldött összeírási nyomtatványokat, a kellő mennyiségben.

4. A Központi Választmány működése

A választmány első ízben 1848. május 15-én ült össze Horváth Vilmos elnöklétével. A tagok közül 102 fő jelent meg, ami igen szép szám, de a teljes választott tagságnak a fele sincs. Első napirendi pontként megalakították a leendő választókerületeket, majd az odaküldendő összeíró küldöttségeket; kerületenként 5 személyt. Ekkor az országgyűlés megnyitásának időpontja még nem volt ismeretes, tehát a választmány az összeírások időpontját és időbeli terjedelmét saját belátása szerint, éspedig elég távan szabta meg. Úgy intézkedtek, hogy az összeírásokat a választókerületi főhelyeken június 4-én kezdjék el s folytassák 14 napon át, jóllehet – mint az hamarosan tudomásukra jutott –, a választások június 15-én kerültek sorra.

Megbízták a vidékbeli fő- és alszolgabírákat, hogy „a kitűzött határ napokat szokott körlevelek útján haladék nélkül közhírré tegyék; s intézkedjenek, hogy vidékjökbeli lelkész urak által, a kitűzött határ napoknak az egyházi szószékből ki hirdetése és a hirdetményeknek helységenként nyilvános helyeken ki függesztése eszközöltetvén, ezen határnapok a legnagyobb nyilvánossággal köztudomásra bocsátassanak.”¹⁴⁰ A közhírré tétel minden bizonnyal meg is történt, ám hamarosan sor került a módosításra.

139 *Zalabéri Horváth Vilmos* 1831. június 20. – 1833. október 15. között alszolgabíró az eger-szegi járásban; 1848. május 9. – 1849. október 31. és 1861. február 7. – 1861. november 11. között másodalispán. MOLNÁR 2000, 425. o.

140 HU-MNL-ZML-IV.103.a = Zala Vármegye Középponti Választmányának iratai. Jegyzőkönyvek, 1848. 636., 297. o.

Közbevetőleg jegyzem meg, hogy efféle, főleg időpontbeli kiigazítások elég sűrűn előfordultak később is. A Központi Választmány a következő, június 5-én megtartott ülésén úgy határozott, hogy a követválasztásokat már június 15-én, délelőtt 10 órakor meg kell tartani. Előre hozták tehát az összeírások időpontját is, így a kész ívek benyújtását június 10-re tűzték ki.

A választmány az összeíró küldöttségek munkájának megkönnyítésére és a megye népének világos tudtára hozatala céljából, valamint a lehetséges félreértések elkerülése végett, nyomtatványt is közreadott, amelynek példányait községenként ki kellett függeszteni. Szövege a következő volt:

„Utasításul

1. Minden községbeli választók névsora külön íven fog összeíratni.
2. Az összeíró három tagu küldöttségek az összeírást a hely színén, magában a községben végzik el.
3. A községi választók névsora, az illető községben is ki fog függesztetni, de észrevételeit mindenki csak a Középponti Választmánynál adhatja elő.
4. A választó kerület mindig a főhely nevére fog elneveztetni.
5. Mindenik választó kerületbe eső községek összeírási ívei, a községek névkezdő betűinek sora szerint füzetnek össze és adatnak le. Hasonló történik az elmozdítottak neveit magában foglaló ívekkel.”

Miután a Központi Választmányhoz beérkeztek az elkészült összeírásokat tanúsító ívek, sor került az egyes választásokat vezető bizottságok megválasztására. Ha e férfiak kinevezésükkor még nem is tették le az esküt, legkésőbb a választás színhelyén eleget kellett ennek is tenniük. Sűrűn volt rá példa, hogy a megválasztott „kiküldöttek” meggondolták magukat, és valós vagy csak állított gondjaikrabajaikra hivatkozva lemondtak. Ezt mindig udvarias formában, a Központi Választmány elnökéhez intézett levélben tették; lássuk ehelyütt egy karmacsi földesúr iratát:

„Különösen tisztelt Al Ispány Ur! A Középponti Választmánynak folyó hó 5-én tartott Gyűléséből azon rendeletét olvasom, mi szerint a Keszthelyi Választó Kerületben a választás kezdetén helyettes elnökül csekélységem lett kinevezve; ennél fogva ezennel egész tisztelettel arra kérem tisztelt Al Ispány Urat, mint a Középponti Választmány

elnökit, hogy én az Elnökséget is dologba fel nem vállalhatván helyettem mást kinevezni méltóztasson. Alázatos szolgálja, Hertelendy József.”

Az idézett levélből kiderül, hogy egy fontos körülmény: az tudniillik, hogy az egyes összeíró vagy választást vezető küldöttségeket a Központi Választmány úgy nevezte ki, hogy azok tagjai a választmányi ülésen jelen sem voltak. Ez azonban nem is lehetett másként, hisz a jelenlét rendszeresen 10-20 fő között mozgott és ezek személyükben is többnyire állandók voltak. A Választmány szinte maga alatt vágta volna el a fát, ha azokat küldi ki a kerületekbe, akikre ülésein is számíthatott. Így viszont nem maradt más megoldás, mint a Központi Választmány soraiba felvett egyéb, de jelen nem lévő tagok közül kijelölni a küldötteket. Meg kell jegyezni, hogy az esetek túlnyomó többségében az így megválasztott (inkább: kinevezett) és értesített választmányi férfiak a megbízatást elfogadták és általában lelkiismeretesen eleget is tettek neki.

A Központi Választmány munkájának dandárja akkor kezdődött, mikor az összeírások véget értek. A törvény rendelkezése szerint ugyanis az összeírások bevégzésétől számított egy héten belül össze kellett ülnie és a vitás eseteket határozatával eldöntenie. Ezek a „reclamatios tárgyalások” egy egész héten át tartottak, a Választmány tagjai épp csak aludni tértek haza. Valamennyi választási ciklusban több száz reklamáló ügyét intézték, a fennmaradt jegyzőkönyvek tanúsága szerint meglehetősen gonddal, többnyire pártatlanul. Az ülésezések színhelye Zalaegerszeg volt, amiből az is következik, hogy elsősorban a helybeli és a közeli lakosok jöttek protestálni – távolabbról csak elvétve. A csáktornyai és lendvai kerületből alig érkeztek magukat bejegyeztetni kívánók, vagy csak levélben nehezményezték kihagyásukat. Ez utóbbiak azonban alig reménykedhettek, mert a törvény a Választmány előtt való összeíráskori személyes megjelenést a választók közé való felvétel elengedhetetlen feltételeként állapította meg. A reklamációs tárgyalások akkor értek véget, amikor a kitűzött határidő lejárt és több sérelmező nem jelentkezett. Ekkor elvégezték az összeírási táblák pontos kiigazítását és átadták a választásokat vezető elnököknek.

Az 1848-as választások idején, valószínűleg a kapkodás vagy a kényelmesség, no meg a tapasztalatlanság vezethetett oda, hogy a választójogi törvény lényegében sérelmet szenvedett. Az történt ui., hogy az összeírások záró időpontját úgy állapították meg (június 10.), hogy utána a választás

napjáig már nem állt elegendő idő rendelkezésre a reklamációs tárgyalásokra. Az összeírások ráadásul még késedelmet is szenvedtek, mert mint ezt a Választmány június 12-ei ülésének jegyzőkönyvében olvashatjuk, az ülést június 10-re tervezték, de akkorra még egyetlen összeírói ív sem adatott le. 12-éig is csak a közelebb fekvő területekről érkeztek be; Egerszeg, Szentgrót, Alsólendva, Keszthely, Baksa és Kanizsa kerületek küldöttségei végeztek munkájukkal. A hiányzó három kerület jegyzékeinek egy példányát rögtön a követválasztást vezető elnök kezéhez adatni rendelték, azok ellen folyamodásnak tehát a dolog természetéből folyóan nem volt helye. A beérkezett hat másik kerület vonatkozásában az írásban benyújtott reklamációkat bírálták el – sebtiben. Nagy volt a sietség, mindenképpen tartani akarták magukat június 15-éhez.

A választások nyilvánosak voltak és csak az vehetett részt rajtuk, aki szerepelt az összeírtak között. Szavazásra csak akkor került sor, ha a jelenlévők nem tudtak egyetlen jelöltben megállapodni és legalább tízen a szavazás elrendelését kérték – volt példa erre is, arra is. A választásról vezetett és a szavazási jegyzőkönyvet három példányban készítették; egyik példányukat az új képviselő, a másik kettőt pedig a Központi Választmány kapta kézhez.

1848-ban az első választási nappal (június 15.) még nem ért véget a Választmány munkája, mivel Kanizsán és Lendván komoly „kiszökések” történtek, intézkednie kellett ezek elsimításáról. Különösen a kanizsai incidens volt olyan véres, hogy ügyészi vizsgálat elrendelése is szükségessé vált. Természetesen új választást írtak ki és az ügygel a megye Állandó Bizottmánya is foglalkozott.

A Központi Választmány június 17 én ült össze Horváth Vilmos elnökletével és gróf Batthyány Károly, Koppány Ferenc, Gombossy János, Oszterhueber József, Orosz Ferenc, báró Putheány József, Gyömöry Gáspár, Novák Gáspár valamint a jegyző, Szabó Sámuel jelenlétében. Megállapították, hogy a kanizsait kivéve valamennyi kerület követválasztási jegyzőkönyve két példányban, rendesen megérkezett. Ezek egyikét a Belügyminisztériumba küldték fel, a lendvai kivételével. Az ott megválasztott Gyika Jenő ui. éppen aznap a „megyei képviselői bizottmányban” lemondott e tiszteről. A lendvai kerületben így új választást kellett tartani, amelynek időpontját folyó június hó 27. napjára helyezték, reggeli 9 órára. Tekintve, hogy Alsólendván is véres összetűzések voltak, a Választmány jobbnak látta személyében is új „kiküldöttség” megválasztását. Ennek elnöke Csillagh Lajos első alispán lett, helyettese és a két jegyző pedig Orosz Ferenc, Bölcs György és Mintsek Péter.

A Nagykanizsán történeteiről rögtön másnap értesült a Választmány. Akkor az ottani új választás időpontját 24-ben állapították meg, de mivel amúgy is „vizsgálódás rendeltetett el”, azt később kitolták 27-re. Felmerült az ülésen az a javaslat is, hogy helyezzék el a választási főhelyet Kanizsáról, erre azonban a Központi Választmánynak nem volt hatásköre – azt maga a törvény rendelte így. A Választmány gondjai azonban még mindig nem enyhültek. Július 1-én tartott ülése jegyzőkönyvének tanúsága szerint csupán a lendvai kerületben megtartott új választás jegyzőkönyve érkezett be, a kani-zsaié még mindig nem. Innen, jóllehet a választás június 27-én az elnök, Horváth Vilmos előadása szerint megtörtént, s szavazattöbbséggel Bója Gergelyt választották meg, a jegyzőkönyveket mégis elmulasztották beküldeni.

A Központi Választmány munkája a választások befejeztével lényegében befejeződött, hisz tevékenysége a törvény rendelkezése szerint is csupán a választási küzdelmek megszervezésére és lebonyolítására szorítkozott. Tagjai hazatértek, ill. végezték tovább hivatalos teendőiket. Mint intézmény azonban továbbra is létezett az egész választási ciklus alatt. Újra munkához kellett látnia, ha pótválasztások kiírására került sor Ilyenre is bőven. akadt példa.

1849. május 31-én tartott ülést a megye Állandó Bizottmánya, de immár nem a megyeszékhelyen, hanem Keszthely városában, Zalaegerszeget a császári csapatok ui. megszállva tartották. A tárgy Almásy Pálnak, a Debrecenben tartózkodó országgyűlés Képviselőházának alelnöke által a megyéhez intézett átirata volt. Az történt, hogy Horváth Péter, a lendvai kerület követe még január 18-án lemondott. Ugyanígy tett báró Putheány József és Tolnay Károly is, kik Tapolcza és Keszthely képviselői voltak. Ez okból kérte Almásy a Bizottmányt, hogy „a nevezett három kerületben mielőbb leendő képviselő választás iránt a törvény értelme szerint: intézkedjenek.” Az átirat Debrecenben kelt május 27-én.

Csakis a zavaros, bizonytalan időknek tudhatjuk be, hogy ezen átiratot az Állandó Bizottmányhoz, és nem a Központi Választmányhoz címezték, holott tudvalevőleg utóbbi volt hivatva az országgyűlési választásokkal való mindennemű teendőket ellátni. Debrecenben valószínűleg nem voltak a zalai eseményekkel teljesen tisztában, jobbnak látták a megye legfőbb törvényhatóságát értesíteni. A Bizottmány nem is tétlenkedett: végzésében meg állapította, hogy az 1848. évi III. tc. értelmében új választást rendel el. Horváth Vilmost, a Központi Választmány elnökét pedig utasította, hogy a kellő intézkedéseket mielőbb tegye meg. A másodalispán nem is késlekedett sokáig,

június 3-ra ülést hívott egybe – Zalaegerszegen. A megjelenés minimális volt, mindössze Koppány Ferenc, Handler István, Járum Ferenc, Tivolt Ferenc s az ideiglenesen jegyzőnek megválasztott Keönczeöl Ferenc vett részt rajta.

Sorra vették az átirat által említett választókerületeket és határozatukban megállapították: „mivel a lendvai kerülethez a muraközi helységeknek közel 15 ezer választója tartozik, Muraköz pedig az ellenség által megszállt, s minden közös ülés akadályoztatik, sőt maga Lendva vidéke is megszállt; a kerületben nincs olyan hely, ahol a képviselőválasztást szabadon meg lehetne tartani – mindaddig, míg az ellenséget ki nem söprik, új választásról nem lehet szó.”¹⁴¹ Keszthelyen és Tapolcán azonban ilyen nehézséggel nem kellett megbirkózni, így az új választásokat levezető küldöttségek tagjait meg is választották. Időpontul június 15-ét, színhelyül a kerületi főhelyeket állapították meg. Érdemes összevetni az új bizottságok személyi összetételét: az 1848. június 5-ei Központi Választmányi ülésen megállapítottakhoz képest itt csupán a keszthelyi kerületnél. találkozunk némi eltéréssel – a tapolcai teljesen azonos. Hertelendy József ’48-ban nem vállalta az elnöki tiszte, most már igen. Egy évvel korábban Bogay Pált állították helyettes elnökül, tisztebe most Mesterházy János lépett.

5. Az összeírások

Miután a Központi Választmány 1848. május 15-ei ülésén megalakította az összeíró küldöttségeket, s rendelkezett a szükséges közhírré tételről is, azok megkezdték munkájukat. *Ambulatorius* módon, tehát faluról-falura járva jegyezték fel a jelentkező, s képességüket igazolni tudó férfiakat. Két jegyzéket vezettek: az egyikre azokat írták fel, akik helyben bizonyították választójogi képességüket, a másakra pedig, akik megjelentek ugyan, de *qualificatiójukat* nem tudták hihetően alátámasztani.

A megjelenés ténye döntő körülmény volt, ui. a Választmány előtt folyó reklamációs tárgyalásokon csak az apellálhatott sikerrel, aki szerepelt ezen az „elutasítottak” listáján. Sajnos, igen kevés maradt ránk ezekből az ívekből. Mód volt arra is, hogy ha valamely választó akadályoztatása folytán nem tudott a kitűzött helyen és időben megjelenni, úgy más községben is jelentkezhetett,

¹⁴¹ HU-MNL-ZML-IV.103.a = Zala Vármegye Középponti Választmányának iratai. Jegyzőkönyvek, 1849. június 3.

de csak az összeírások számára nyitva álló határidőn belül. A megjelenés személyességén ugyancsak nagy hangsúly volt: semmiféle üzengetés révén nem lehetett fölíratkozni. A fennmaradt okiratok, jegyzőkönyvek tanúsága szerint 1848-ban az összeírók alapos, példás munkát végeztek.

1848 földbirtokviszonyaira vonatkozóan is értékes bizonyítékokat szolgáltatnak a választói névjegyzékek. Hasonlóképpen az iparosok, kézművesek s különösen az értelmiségiek censusainak részletes taglalása nyújt számunkra bő információt. Zalában, az országos összképhez hasonlóan igen kevés volt a művelt emberek száma. Kimagasló műveltségűnek számított azonban pl. a zalaszentbalázsi Skublics Imre¹⁴² és testvére, Károly. Több idegen nyelven beszéltek – Goethe, Schiller, Montesquieu, Voltaire, Shakespeare, Grotius, Smith műveit eredetiben olvasták. Ha kevesen is, de akadtak azért még mellettük más értelmiségiek is, jó érzés látnunk őket a választók soraiban.

Az összeíróknak gyakran el kellett utasítaniuk azokat, akik a törvényben meghatározott feltételeknek nem feleltek meg, ez pedig komoly értelmező tevékenységet jelentett. Elég sokan voltak az elutasítottak, akikről külön jegyzéket vezettek – sajnos, ezekből is kevés maradt ránk. Az általános feltételek értelmezésekor több ízben fordult elő, hogy „anyai hatalom alatt” állónak nevezetteket¹⁴³ vettek fel az elutasítottak jegyzékébe. Az elutasítottak sorában 1848-ban egyetlen eset sem volt, amikor iparosokat, jövedelmük, értelmiségi voltak vagy régi joguk alapján választójoghoz jutni akarókat vettek volna fel ebbe a jegyzékbe. Túlnyomórészt tehát a „birtok” census jelentette a jogviták alapját. 1848-ban a kanizsai választókerületben 68 személyt vettek fel az elutasítottak listájára.

Az összeírók munkájuk befejeztével benyújtották a Központi Választmányhoz a kész íveket, s ezzel tevékenységük befejeződött. Egyik példányt a megyeházán „nyilvános megtekinthetés végett” kifüggesztették, s hamarosan kezdetét vehette a reklamációs tárgyalások zűrzavaros sora. „A *reclamationalis* ülésezések” megtartására 1848-ban a Választmány június 12-ei ülésén került sor. Bizonyosan az idő sürgető volta miatt történt, hogy valamennyi folyamodást el is intézte aznap.

142 Skublics Imre 1796. október 18. – 1798. szeptember 17 között másodalügyész, majd folytatlag 1800. május 12-éig első alügyész; közvetlenül ezt követően 1801. április 28-áig első aljegyző, kicsivel később (1801. december 10-étől 1810. május 7-éig) főjegyző. Ő is képviselte a megyét követként az országgyűlésen: 1805. október 17. – 1805. november 7., majd 1808. augusztus 28. – 1808. november 5. között. MOLNÁR 2000, 472. o.

143 Adriáncz községben például tíz férfi jutott erre a sorsra.

6. Az alkotmányos rendben lefolyt választások

Előjáróban rögzítsük az 1848-ban megválasztott képviselőket, kerületenként. Zalaegerszeg: Csertán Sándor, Nagykanizsa: Bója Gergely, Tapolca: báró Putheány József, Szentgrót: Deák Ferenc, Lendva: Horváth Péter, Csáktornya: Glavina Lajos, Baksa: Simon Pál¹⁴⁴, Keszthely: Tolnay Károly, Letenye: Horváth József. A legtöbb választás szerencsére normális rendben történt, ezek közül hármat emelnék ki 1848-ból: a tapolcait¹⁴⁵, a zalaegerszegit, és a keszthelyit. A kanizsai¹⁴⁶ és a lendvai választások sajnálatosan oly mértékben és jelleggel eltértek az alkotmányostól, hogy tárgyalásukra külön fejezetet szántam.

Tapolcán az 1848. június 15-ei országgyűlési választásokra délelőtt 10 órakor került sor, a megyei raktár melletti szabad téren. A választást vezető elnök Malatinszky Ferenc, a jegyző pedig Chepely József volt. A törvény rendelkezése szerint a Központi Választmány helyetteseket is állított, Mezericzky Péter és Nagy Lajos személyében. Miután az elnök a választást megnyitotta, felolvasták a Központi Választmány elnökének „ezen választás idejét megrendelő hivatalos levelét” és az V. tc.-nek a követválasztás módjára vonatkozó szakaszait, majd az elnök felszólította a megjelent választókat a választás megkezdésére. Kijelentette, hogy ha egyetlen személyben – mint leendő követben – közfelkiáltás útján nem tudnak megegyezni, úgy a városban „a Kapitányi Szállásra való ház tágas kertjében” fogják a szavazást megejteni. Mindjárt három követjelölt támadt, de Saáry Gergely igen hamar vissza is lépett – nem tudni, mi okból. Az említett elnöki felszólításra tehát a választók

144 Simon Pál 1837. szeptember 25. – 1844. június 10. között alszolgabíró a lövői járásban, majd 1861-ben rövidebb ideig (február 8. – március 16.) főszolgabíró ugyanott. MOLNÁR 2000, 472. o.

145 A tapolcai választókerületet érintő társadalomtörténeti adalékokra nézve lásd MOLNÁR András: A Kapolcs-környéki falvak társadalma az 1848-as választói névjegyzékek tükrében. In: HUDI József – KAPILLER Imre – LADÁNYI István (szerk.): *Előadások az Eger-völgye településeinek történetéből 1.* (Csigakönyvek 2.) Kapolcs: Kapolcsi Kulturális és Természetvédelmi Egylet, 1996, 47–54. o.; HANGODI László: Tapolca és környéke 1848/49-ben. I. Tapolca mezővárosa 1848/49-ben. Tapolcai füzetek 19. Tapolca: Tapolcai Városszépítő Egyesület, 1998.

146 A város e korszakra vonatkozó történetére nézve lásd HERMANN Róbert: Nagykanizsa története 1848–49-ben. In: LENDVAI Anna – RÓZSA Miklós (szerk.): *Nagykanizsa. Városi monográfia, II. kötet.* Nagykanizsa: Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata, 2006, 457–520. o.; *Nagykanizsa és környéke 1848–49-ben I–II. Okmánytár.* Sajtó alá rendezte: HERMANN Róbert – MOLNÁR András. Nagykanizsa: Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata, 2000. (I. kötet.)

csupán báró6 Putheány József és Morocza Dániel nevét hangoztatták. Egyik jelöltnek sem sikerült azonban egyhangúságot elérnie, így a személyenkénti szavazás elkerülhetetlenné vált.

A választás azonban a jegyzőkönyv tanúsága szerint nem folytatódott, minden zökkenő nélkül: „Kevéssel az elindulás után a választók közt lármá történvén, a Választmány a zavar megtudása végett a hely színére visszátért, hol is a választók közt civakodást látott, őket rendre s a szavazás helyére menésre felszólította, melyre Morocza Dániel urat választandók a másik fél által magukat megtámadottaknak panaszolván, kijelenték, hogy ez uttal a követválasztásban beszólni. nem kívánnak. Melyre a másik fél a viszont megtámadást állította.”¹⁴⁷

Hasonló perpatvarok szinte valamennyi választáson előfordultak, de az már ritkábban, hogy az egyik követjelölt mindjárt vissza is lépjen. Így történt jelen esetben Morocza Dániellel. Erős kisebbségben is lehetett, mint azt a jegyzőkönyv írója is megállapítja. A történetek után a választók gyülekezete a szavazatszedés helyére vonult. Mivel az egybegyűltek igen számosan voltak, az elnök felszólította őket, hogy a törvény nevében mindegyik fél a maga jelöltje részéről a szavazatszedő választmányhoz, két-két személyt delegáljon. Báró Putheány részéről ez meg is történt – Eöry István és Kováts Márton személyében, Morocza Dániel viszont egy lemondó nyilatkozatot terjesztett a Választmány elé az alábbi szöveggel: „Miután a jelen követválasztás megkezdése után csakhamar verekedésre és vérontásra is került a dolog – ne hogy e szomorú szám meg ujuljon, annál inkább is, mert a Balaton mellékiek nagy része széjjel rezzentetvén hazatávozott –, én a még szomorubb eredmények elmaradása végett, követségi igényemről ezennel lemondok.”¹⁴⁸ Morocza nyilvánvalóan túlzott, egy kevés heroikus színt kívánt adni visszalépésének. Valószínűleg a ránézve csúfos arányú vereséget akarta elkerülni. Erős kifejezése a „vérontás” is, hiszen a jegyzőkönyv a továbbiakban sem említi, hogy a választásnak sérültje maradt volna.

A lemondás kézhezvétele után az elnök és helyettese, kötelességüket lelkiismeretesen teljesítve, felkeresték Moroczát és Györfy János szolgabíró jelenlétében szándékáról személyesen is megkérdezték, de szóban is

147 HU-MNL-ZML-IV.103.a = Zala Vármegye Középponti Választmányának iratai. Jegyzőkönyvek, 1848. június 17.

148 HU-MNL-ZML-IV.103.a = Zala Vármegye Középponti Választmányának iratai. Jegyzőkönyvek, 1848. június 17.

hasonló választ kaptak. Ezután visszatértek a szavazás helyére, ahol még mindig számosan várakoztak, s felhívták Morocza híveit, hogy nevezzenek meg két főt. Nyilván felesleges aktus volt, de híven ragaszkodtak a törvény rendelkezéseihez – minden lehetőséget biztosítani kívántak az ellenpártnak. Ám érdemben egy név sem hangzott el, így szavazásra végül is nem került sor. A jegyzőkönyv a nyilvánvaló helyzetet lakonikus tömörséggel foglalta össze: „Putheány amúgy is többségben lévén – követnek kikiáltatott”.

Zalaegerszezen¹⁴⁹ ugyane napon és órában történt a választás, a legteljesebb rendben. A választmányi elnök Koppány Ferenc volt, kinek megnyitó szavai után az egybegyűltek teljes egyhangúsággal Csertán Sándor¹⁵⁰ nevét hangoztatták. Az elnök erre még megkérdezte, hogy óhajtja-e valaki a szavazást, de miután senki sem jelentkezett, „Csertán Sándor ur a választók általános kívánatára Zala Egerszegi Kerület részéről elválasztott országgyűlési képviselőnek elnökileg kijelentetett.”¹⁵¹

Keszthelyen sem korbácsolt különösebb indulatokat a választás. Gróf Festetics Taszilo felszólítására a jelenlévők ui. egyöntetűen Tolnay Károly¹⁵² mellett törtek lándzsát. Az ő személyében is igazolódott a várakozás; valamennyi választókerületre jellemző volt, hogy ahol valamely általánosan

149 Az egerszegi választásról – széleskörű társadalomtörténeti bemutatásba ágyazott és a kor teljes érintett személyi körét (országgyűlési és önkormányzati választók, nemzetőrök és honvédek) tartalmazó – kismonográfiát publikált MOLNÁR András: *Zalaegerszeg 1848–1849-ben* (Zalaegerszegi Füzetek 5), Zalaegerszeg: Zalaegerszeg Kulturális Örökségéért Közalapítvány, 1998.

150 *Csertán Sándor* (1809–1864) földbirtokos a megye főjegyzője volt, a balcentrum odaadó híveként tevékenykedett. Nemesszer községben született; iskoláit Kanizsán és Kőszegen, a bölcsészetet Győrött, a jogot Pozsonyban tanulta. 1834-ben megyei tiszti ügyész, utóbb a veszprémi káptalannak és a gróf Batthyány családnak uradalmi ügyvédje volt. Horváth Vilmos zalai kormánybiztosnak ő lett az utóda. Világos után felségárulás címén 1850. november 11-én kötél általi halálra, és teljes vagyonelkobzásra ítélték. Deák Ferenc levelet írt az osztrák birodalmi tanács egyik tagjához, Szőgyén-Marich Lászlóhoz Csertán Sándor védelmében, minekutána 1851. szeptemberében hatévi várfogságra ítélték. 5 évet ült Kufsteinben, majd 1854 tavaszán szabadult a komáromi várbörtönből. Deák közbenjárására elkobzott birtokait is visszakapta; visszavonultan élte le hátralevő éveit. Vö. VAJDA Lászlóné: Csertán Sándor, Zala megye kormánybiztosa (1809–1864). In: BILKEI Irén (szerk.): *Zalai történeti tanulmányok* (Zalai Gyűjtemény 35.) Zalaegerszeg, 1994, 215–242. o.; MOLNÁR 2000, 254. o.

151 HU-MNL-ZML-IV.103.a = Zala Vármegye Középponti Választmányának iratai. Jegyzőkönyvek, 1848. június 17.

152 *Tolnay Károly* 1837. szeptember 25. – 1840. szeptember 28. között előbb alszolgabíró, 1844. június 10. – 1847. június 14. között főszolgabíró a szántói járásban; 1847. október 4. – 1848. április 11. között országgyűlési követ. MOLNÁR 2000, 488. o.

ismert és tisztelt közéleti személyiség jelöltette magát, mindig egyhangúlag győzött is. Szülőföldjén, Szentgróton hasonlóképpen nyert Deák Ferenc. Egy, a megválasztását követő napokban (június 20.) kelt levelében hálás hangon mondott köszönetet, biztosítva egyben választóit, hogy „az igénytelen közpolgár elvei a miniszterben is változatlanul élnek.”¹⁵³

Csáktornyán is egyhangúlag választották meg Glavina Lajost.¹⁵⁴ Ellenjelölt nem akadt, ránk maradt viszont a lelkes választók kortes dala. Becses értéke van, több hasonló zalai emléke ebből a műfajból nem ismert.

„Ébredj fel polgártársam, egyenjogu bajtársam,
Indulj el Csáktornyára, népkövet választásra.
Jól megfontold, mit mivelsz, kiben és mit helyeztetsz
Ne csábitasd magadat, becsüld meg nyert jogodat.
Glavina Lajost vélném, követnek őt szeretném,
Elmélkedjél magadban, egyezhetsz-e szabadban?
Ha velem egyetértesz, kebeledben így érzesz.
Akkor közakarattal, szabad határozattal,
Glavina Lajos követ képviseljen bennünket,
Védelmezze jogunkat, arany szabadságunkat.
Lelkes bizodalmunkkal törekedjen szilárdul,
Édes Hazánk javára, a Nép boldogságára.”¹⁵⁵

A siker tehát nem maradt el; Glavina a „dicső események örömére” aznap este Bogdán György¹⁵⁶ vidékbeli szolgabíró felső hráscsányi házában nagy mulatságot rendezett, melyre Csáktornyáról is sok polgárt és nemzetőrt meghívott. A város tanácsa pedig 7 akó bort ajánlott fel.

153 Vö. HERMANN 2004, 102–118. o.

154 Vö. MOLNÁR András: Glavina Lajos, Csáktornya országgyűlési képviselője. *Pannon Tükör* 1998/2, 72–75. o. Javított, bővített változata: MOLNÁR András: *Negyvennyolcas zalaiak. Zala megyei honvédtisztek és politikai vezetők portréi* ('48-as Könyvtár). Budapest: Line Design Kft., 2022, 151–168. o.

155 *Pesti Napló*, 1861. január 16. 13, 3279. o.

156 *Bogdán György* 1847. június 14. – 1848. december, később 1861. február 8. – 1861. november 11. között alszolgabíró a muraközi járásban. MOLNÁR 2000, 387. o.

7. „Kicsapongások”

E fejezetben azokról a választásokról emlékezem meg, amelyeket valamely nagyfokú rendbontás következtében félbe kellett szakítani és újat kiírni. Bár az 1848. évi országgyűlési választások többségükben az alkotmányos rend betartása mellett zajlottak le, Zalában két választókerületben – nevezetesen a lendvaiban és a kanizsaiban¹⁵⁷ – mégis előfordultak „kicsapongások”. Egy tényt azonban előre kell bocsátanom: az eldurvult közhangulat Zalában nem az összetett nemzetiségi háttérből (Lendva) magyarázható. Nem vált be a bécsi udvar azon reménye, hogy majd a nemzetiségi területeken olyan feszültséggócok keletkeznek, amelyeket ő a saját hasznára tud kamatoztatni. Ismeretese a kezdetben titkon, majd 1848. végétől már nyíltan szított délvidéki martalóc garázdálkodások, melyeknek hátterében ugyancsak Bécs, állott.

Zala vármegyében több nemzetiség élt együtt; túlnyomó többségben a magyar volt, ám jelentős számban éltek szlávok (vendek) is. Mégis csupán egy választási összetűzés történt 1848-ban ilyen nemzetiségi területen: Lendván. A fennmaradt dokumentumokból azonban nem az derül ki, hogy a nézeteltérésre az etnikai különbség szolgált volna alapul.

7.1. Nagykanizsa

Zala megye választástörténetének talán legsötétebb epizódja Nagykanizsához kötődik. A választást vezető elnök Oszterhueber József¹⁵⁸, a jegyző Németh János¹⁵⁹ volt. A választás folyamán végzett ténykedésükről készült jelentésükből a következő kép tárul elénk. A kitűzött napon, június 15-én, reggeli 10 órakor megjelentek a választás színhelyéül kijelölt helyen, a Barátok temploma előtti téren. A választók igen szép számban gyülekeztek, s mindjárt 3 képviselőjelöltet állítottak csatasorba. A hangoskodás kezdettől jelentős volt, a saját szavukat alig hallották. Mindhárom párt megnevezte jelöltjét (egyikük sem viselt megyei tisztséget): Babocsay Jánost, Chernel

157 A kanizsai választásról igényes és adatgazdag tanulmányt közölt HERMANN Róbert: A nagykanizsai képviselőválasztás 1848 júniusában. *Századok* 2005/3, 629–658. o.

158 Oszterhueber József 1790. április 7. – 1807. szeptember 21. között főszolgabíró a muraközi járásban. MOLNÁR 2000, 457. o.

159 Németh János 1862. február 23. – 1862. szeptember 21. között első alispán. MOLNÁR 2000, 455. o.

Ignácot és Bója Gergelyt. Általános többséget azonban egyikük sem ért el, így a törvény értelmében szavazásnak kellett volna következnie. A jegyző azt írja, hogy a zajongás oly hangos volt, hogy az elnök csak nehezen jutott szóhoz. Hozzáteszi még, hogy Bója Gergely pártja az elnöki szóra nem igen hajlott, inkább Bója szavára csendesült el.

Felszólították a pártokat, hogy nevezzenek meg a szavazatszedést teljesítő választmányba két-két főt. Ez meg is történt rendben: Babocsay János részéről Kaán Károly és Hollósy József, Bója Gergely részéről Hauzer János és Vuszth Alajos, Chernel Ignác részéről pedig Sümeghy Ferenc és Inkey Gáspár delegáltatott. Ezt követően ismét csendet kértek, majd közölték, hogy a helységek távolsága szerint fogják a választókat szavazásra bocsátani; valamint, hogy a szavazást rögtön meg kell kezdeni, és addig be sem lehet fejezni, míg minden erre jogosult le nem adta voksát.

Megkezdődött a szavazatszedés – Sándorháza, Szentandrás, Rád, Nemesszer, Gétye, Vör, Bánfa, Szent-Péterur, Pacsa, Tüttös, Szentmihály, Igricze, Esztergály-Horváti helységek választói a legnagyobb csend és rend mellett tették dolgukat, oly eredménnyel, hogy Chernel Ignác részére 194, Bója részére pedig 107 szavazó nevét jegyezték fel. Ekkor a két vesztesre álló párt mozgolódni kezdett. Az indok nyilván az volt, hogy a Chernel párt szemlátomást elhúzott, bár mindez még a voksolás legelején történt. Hogy azonban a két lemaradt párt miért egymásnak esett, és nem inkább Cherneléknek (ami logikusabb lett volna), az rejtély. Tény mindenestre, hogy a csetepaté ekkor vette kezdetét, és az események folyása ettől kezdve rendkívüli módon felgyorsult.

A jegyzőt idézem: „A körülöttünk álló Babocsay pártbeliek Bója pártja felé nyomulván, amazok pedig Babocsay pártját visszanyomni törekedvén, a zajra helyünről felugorván, már láttuk, hogy a két pártbeliek összekaptak. Bója pártbeliek részéről botok és fokosok emelkedtek, téglák és kődarabok hajigáltattak, végre Babocsay pártja, mely fegyvertelen volt, ellentállni többé nem tudván, megfutamodott – a választás helyéről verekedés és jajgatás közt kiszorítottak.” Vitéz magyarjaink azonban nem hagyták a dolgot annyiban, s nemsokára botokkal, durungokkal és más, verekedésre alkalmas eszközökkel tértek vissza, helyüket visszafoglalandó. Ha a választás békéjének biztosításáról előrelátóan gondoskodtak volna, ekkor még meg lehetett volna akadályozni a további vérontást.

A szörnyűségek ehelyett csak most kezdődtek, szabályos tömegverekezés alakult ki. „A választás színhelye nem szabad polgárok gyülekezete,

hanem egy vérengző csata helye volt – a szavazatszedő választmány életét mentendő, kőzapor közt eltávozott” – jegyzi meg Németh János, csaknem lakonikusan, Oszterhueber József távozása közben látta, hogy egy épp mellette álló férfi úgy fejbodobott téglával egy másikat, hogy az rögtön lefordult ültéből. Erre rögtön megragadta a tettest, és egy éppen ott álló nemzetőrnek adta át. A nemzetőr azonban ahelyett, hogy engedelmeskedett volna, kirántotta a kezéből, és sem saját, sem a tettes nevét el nem árulta. Valami csekély katonai erő ki volt ugyanis vezényelve, de a helybeli laktanyából, Így fordulhatott az elő valószínűleg, hogy a nemzetőr pártjára állt egy közönséges verekedőnek, akit nyilván jól ismert. Ezen a problémán a Központi Választmány a későbbiek során úgy segített, hogy a kirendelt katonai erőt mindig más helységről irányította a választások színhelyére.

Az elnök és a jegyző tehát sietve eltávozott, de mivel Chernel Ignác pártját egy szegletbe húzódva látták, hol az csendben várakozott, még odakiáltották nekik, hogy menjenek nyugodtan haza. Ezalatt a két küzdő párt egymást a színhelyről elüldözte, Chernel pártja egyedül maradván, rendben egy tömegben távozott.

A jelentést Oszterhueber másnap írta meg, s még aznap a Központi Választmány elé is került az ügy. A választást vezető elnök rögtön több embert is meghallgatott a verekedés kitörésére vonatkozóan, s a járásbeli főszolgabíró¹⁶⁰ is fölszólította, hogy a választás helyét megtekintve, a tapasztalandókról jelentést adjon. Értesítették továbbá a történetekről Csány László miniszteri biztost is, és természetesen katonai erősítést is kértek. Az összetűzés hátterére némi fényt vet a kanizsai polgárság nevében Koch Gottlieb és Ungern Ferenc által írt kérelme, amely az első alispánhoz, tehát a Központi Választmány elnökéhez volt címezve. A levél június 17-én kelt, két nappal a verekedés után. Idézem az amúgy sem hosszú levél egy fontos mondatát: „A nagy Kanizsai polgárság nemtelen követet akarván választani, vele egyesültek több helyiségek, a győzelem bizonyos lévén, mert a polgársághoz csatlakozott a többség – az ellenkező pártbeliek összesövetkeztek mindezt elkövetni, hogy a polgárság pártja megbukjék, innen keletkezett azon vérengzés, mely több család szíveit örök bánattal s keservvel árasztotta el.” Előadták, hogy két követet már küldtek is a minisztériumhoz, részre nem hajló bírák iderendelésére, mivel a kanizsai bírák nagy része a kiküldött

160 A kapornaki járás főszolgabírájáról, Sümeghy Ferencről van szó, aki 1844. június 10. – 1849. október 31. között töltötte be ezt a tisztelet. MOLNÁR 2000, 267. o.

választmány, s a járásbeli főszolgabíró maguk is pártemberek, s elfogultságuk a polgárok szerint nem zárható ki.

Fennmaradtak a sebesüléseket kivizsgáló orvosi látletelek. Négy emberi életet követelt gyors egymásutánban az ostoba tömegverekedés. Hardy János gelsei lakos június 16-án halt meg (57 éves): a fejére mért három, csonthártyáig hatolt „szagztatott seb” okozta halálát. Honti József ugyancsak gelsei lakos is június 16-án halt meg: „A halálnak lényeges oka kizárólag a halánték csonttörése, és a koponya üregben taláztatott, rendkívüli vérömlég.” Ugyanezen a napon Irázdi József szintén gelsei lakos (45 éves) „nevezetes fejtető sértése” folytán szintén elhunyt, Kaszás György kistradai lakos pedig néhány nappal később, június 20-án, 54 évesen távozott az élők sorából. A törvényszéki orvosi vizsgálat másnap zajlott le, s megállapították: „4 hüvelyk hosszú szagztatott seb, mely a fejét érte, valamint a homlokán és a nyakszirtjén ért ütések hatására vesztette életét.”

Az orvosi vizsgálatokat Tersánszky József megyei orvos vezetésével Armstein Ármin, Juhász György és Rosenberg Vilmos végezte. A három halott mellett sebesültek is voltak szép számmal, már június 16-án készítettek egy listát a kanizsai kórházban kezelt sérültekről. A részletes orvosi látleteket június 23-án terjesztette fel a főszolgabíróhoz Tersánszky József. Összesen 18 férfiról esik említés, közülük többen rendkívül súlyos állapotban voltak. Horváth János (48 éves) újlaki férfi diagnózisa: „Halánték sebe van, melynek üregébe egy dió férhet.” Bakos Jánosnál azt jegyzik meg az orvosok, hogy nem mehet el, mivel állapota kiszámíthatatlan. Berényi Ferenc zalaszentmártoni bíró haldoklik; Kis József kanizsai lakosnak a jobb lábszára tört ketté: „élete és lába épsége kétséges”. A kanizsai kórházban ápoltak közül csak három volt helybeli lakos, a többi vidékről jött be.

Nemcsak az ispotály, a polgárok házai is nagyszámú sebesültet fogadtak be. A helybeliek nyilván otthon kúráltatták magukat, nem szívesen mentek kórházba, Az így ápoltak számáról a teljesség igényével nem történt felmérés, de Sümeghy Ferenc főszolgabíró elrendelte, hogy „a követválasztás alkalmával megsértett egyének orvosilag megvizsgáltassanak”. Az erről készült jelentés (kelt június 22-én) 65 sebesültről tudósít. Két ízben állapított meg a diagnózis súlyos esetet: Véliásy József „sebének hihetőleg halál lesz következése”, továbbá Nyerk János állapota volt még kétes kimenetelű. Az sajnos nem deríthető ki, hogy e nagy számban megvizsgált sérültek hova valósiak voltak. Nem következtethető ki így az sem, hogy melyik párt „győzött”.

7.1.1. Az Állandó Bizottmány eljárása

A megye Állandó Bizottmánya is hamarosan ülést tartott. Fájdalmasan vette tudomásul a Nagykanizsán történeteket, s rögtön elrendelte egy, a botrány körülményeit kivizsgáló bizottmány felállítását. Elnökül Tuboly Mihály megyei főjegyzőt¹⁶¹ nevezte, mellette Szabó János, Gyömörey Gáspár, Szigethy József, Nagy Dániel tiszti főügyész és Nagy Károly volt utasítva a szükséges teendők foganatosítására, E tiszti vizsgáló bizottságot felhatalmazták, hogy szükség esetén a karhatalom igénybevételével is a vétkeseknek találandókat a megye börtönébe zárják, s a karhatalom fenntartására szükséges költségek viselésére pedig Nagykanizsa városát kötelezték.

Az Állandó Bizottmány következő ülését július 3-án tartotta, amelyen a fent említett tiszti vizsgálat lefolytatására kiküldött bizottság előterjesztette végzett munkájáról készített jelentését (kelt június 25-én), tehát a vizsgálatot addig el is végezték. E válaszmány előre értesítette az általa a kanizsai városháza tanácsstermében június 20-án tartandó vizsgálatról az érdekelt községeket Az ülés nyilvános volt. Ám, mielőtt a tényekre vonatkozó vizsgálathoz láttak volna, szükségesnek látták azon (fentebb említett) folyamat megtagyargalását, amelyet a kanizsai polgárság terjesztett elő Koch Gottlieb és Unger Ferenc aláírásával az első alispánhoz. Mint ismeretes, ebben a járásbeli szolgabírákat „párt-embereknek”, mint ilyeneket, részrehajlóknak tituláltak, s ez okból a Minisztériumhoz folyamodtak pártatlan bírák kiküldését kérve. Addig is, míg erről a Minisztérium határoz, személy és vagyonbiztonságukat biztosító intézkedésekért esedeztek. Koch Gottliebet és Unger Ferencet a válaszmány elé hívták.

Arra a kérdésre, hogy kinek a megbízásából adták be a szóban forgó folyamodványt, azt felelték: „miszerint az egész. tartalmára, úgy az aláírásra nézve is Bója Gergely elemi iskola mestereket képző intézet tanítójának s egyik párt követ jeleltjének munkája s írása lévén, ők annak tartalmáról, mivel előttük felolvassa nem volt, mit sem tudnak, – Hanem Bója Gergely ur a folyamatot maga elkészítvén, egyedül ennek megbízásából vitték magukkal Egerszegre, s első alispán urnak benyújtották.”¹⁶² Unger még azt is elmondta, hogy neki nemcsak, hogy a válaszmányi tagok ellen nincs

161 Lásd MOLNÁR 2000, 492. o.

162 HU-MNL-ZML-IV.102.a = Zala Vármegye Bizottmányának iratai. Jegyzőkönyvek, 1848. július 3., 1066. o.

kifogása, de még Sümeghy Ferenc főszolgabírónak személyes hálával is tartozik, mivel ő mentette ki a verekedésből, s biztosította személyi és vagyoni épségét. Ugyanezen ügyben a jelen volt kanizsai polgárok közül is többeket megkérdeztek, de azok egyenesen kijelentették, hogy az említett folyamodványról tudomásuk sem volt. Mi lehetett az igazság? Bizony, ez is a múlt titka marad, bár az eset jelentéktelenségére utal, hogy az ügynek nem lett semmiféle folytatása. Elképzelhető, hogy a mindenáron mandátumhoz jutni akaró, kanizsai polgárságot képviselő Bója-párt mindent megpróbált célja érdekében, s még e merész megállapításokat tartalmazó folyamodvány elkészítésére is vállalkozott. Előrebocsájtom, hogy agilis munkálkodásukat végül siker koronázta, mert az új választáson Bója simán győzött.

Ezek után a küldöttség rátért feladatának lényegére; megállapítani a „vérengzés” okát és lehetőleg a bűnösök személyét. Felszólították a városi polgárságot, a nemzetőröket és a megsebesítetteket, hogy tegyenek vallomást. Felhívták továbbá a ferences zárda főnökét is nyilatkozattételre, s mindezek alapján a választmány az alábbiakról lett meggyőzve. Mindhárom párt a Barátok temploma előtti téren gyülekezett: a Bója pártbeliek felül, Babocsayék alul, Chernelék pedig középen. Most vegye át a szót a jegyzőkönyv írója: „Az ingerkedések alapját a Babocsay pártiak azáltal vetették meg, hogy a Bója párton volt választóktul a város nagy dobját még a választás megkezdése előtt elvenni akarták; ezután, ha bár a kölcsönös, e két párt részéről volt ingerkedés ideiglen lecsillapult is, nem sok időre azonban, midőn a középen volt Chernel rész magát az egész idő alatt az innep méltóságához képest béke, rend és erélyes nyugalommal viselvén...”¹⁶³ Maga a jegyzőkönyv írója is nehezen birkózott meg a feladattal, hogy a rendkívül zűrzavaros eseményeket világos képet tükröző mondatba foglalja – nem is sikerült neki. A leszűrhető lényeg, hogy a két párt jelöltjeinek hangos éljenzése mellett, csakhamar hajba kapott. Babocsay pártja fegyvertelen volt, így őket az ellenfél kőzáporral és botokkal, fokosokkal elkergette, de csak rövid időre. Hamarosan visszatértek kapákkal, dorongokkal – sőt a jegyzőkönyvben még puskák is szerepelnek –, és elhajtották Bója pártját „szörnyű vérengzés” közepette.

Az Állandó Bizottmány elé terjesztett jelentés mellé a választmány 11 kihallgatott személy vallomását csatolta. A zabolátlan indulatokat illusztráló, lássuk Hegedüs József ügyvéd beszámolóját a június 15-én történetekről.

163 HU-MNL-ZML-IV.102.a = Zala Vármegye Bizottmányának iratai. Jegyzőkönyvek, 1848. július 3., 1066. o.

Éppen ebédről igyekezett hazafelé – ezek szerint, és a később elmondottakból is kitűnően, nem vett részt a választáson –, midőn a Kapronczai utcán éppen házába betérni akart, de két nő megkérte, hogy kísérné őket haza, minek készséggel eleget is tett. Mielőtt a nők lakásába betérhettek volna, négy „közpolgár” jött velük szemközt. Megkérdezvén, hogy ki kezdte s verekedést, azt felelték, hogy a „pereczesek”. Ezalatt érkezett egy Vas nevezetű kötélgyártó, ki a kezében tartott puskát lövésre emelte ügyvédünk felé, s így kiabált: „Ennek mind a bírók és fiskálisok az okai! Mért nem engedték meg, hogy botot vihessünk – ha mi is bottal mehetünk, úgy most mi is verekedhetnénk.” Puskáját ütésre emelte, de a köztük állók miatt nem érthette el.

A hölgyek egy Rosenberg nevű férfi házában éltek – ez már a közelben lévén, oda sietve beugrottak. Utánuk futott még egy Weismann nevű kereskedő, ki izgatottan jelentette, hogy odakünn már mintegy tizenketten próbálják betörni az ajtót. Szabályos ostrom! Már a cselédek kezdtek el könyörögni az ügyvédnek, hogy rejtőzzön el, mert azok odakinn azt kiáltozzák, hogy agyonverik s a vérében fürdenek. Az ügyvéd elmondta, hogy ő magát mindenképpen ártatlannak érzi, mivel a választás előtti napon érkezett vissza, s tudomása sem volt semmiről. Közben a nemzetőrség rendet teremtett. Másnap az ügyvéd találkozott a renitens Vassal, és megkérdezte tőle, vajon az előző nap töltve volt-e a puskája, mire azt a választ kapta, „hogy ő, mint nemzetőr strázsa volt.” Egyszerűen letagadta, hogy a szégyenteljes eseményekben részt vett volna. Legalábbis, amennyiben hihetünk az ügyvéd szavainak.

Hollósy József, vallomása szerint, a megfutamított Babocsay párt tagjaival együtt futott; látta, midőn Them György kovácsmester a piac felől a város temploma felé szalad, s kiáltozá, hogy verjék félre a harangokat. Azok hamarosan meg is szólaltak.

Mártinkovics Károly ügyvéd maga is jelen volt a képviselőválasztáson. Elmondása szerint 11 óra tájt egy csoportozatot látott Babocsay emberei közt. Hozzájuk közeledvén hallotta, „amint a csoport közé tolakodott Rumy Károly őket Bója részére kívánta csábítgatni, nekik ígérvén, hogy csak most álljanak Bója részére. Három év mulva, akit ők akarnak, azt fogja ő is embe-reivel követnek választani.” Az ügyvéd felszólította, hogy térjen vissza emberei közé, de hasztalan. Hallván, hogy többen ingerült hangon Rumyt keresik, őt karjánál fogva emberei közé vezette. Dél körül kezdődtek az összetűzések, ekkor Mártinkovics is rendet teremteni sietett, majd a visszavonuló Babocsay párttal együtt hátrált. Bizonyítja továbbá, „hogy midőn Bója pártja

jelöltjét éltette, számos botokra és fokosokra emelt kalapokat a levegőben lengetni láttam.”

A verekedés durvaságát magyarázó körülményre derül fény Chinorány Boldizsár elbeszéléséből. Ő is jelen volt a választáson, s a kedélyek ingerültté válásakor a Bója pártiakhoz lépett. „Kreszt nevű lakatos mestert, aki a csapatnak első sarkán állott, felszólítottam; hogy a pártjabeli embereit tartaná féken és ne engedje, hogy a pártok egymást ingereljék – sőt a tömeg közt csapra ütött borivást tiltaná meg, melyre azt válaszolá: ha nékiek nem sikerülne szándékjokat kivihetni, készek lesznek még ma itt meghalni.” Azt tehát bizonyosra vehetjük, hogy jókora mennyiségű alkohol is szerepet játszott a tragikus eseményekben. Ez persze csak magyarázza, nem menti a bűnösök felelősségét.

Bessenyei György a Királyi Tábla hites jegyzője a verekedés előtt a Barátok templomának tornyába menekült, honnan több nő társaságában jól végig tudott tekinteni a „csatatéren”. Így számol be a látottakról: „Nagy zaj, szóváltás és ’nem kell’ kiáltozások közt egyszerre verekedésre keltek, és a Bójaiánusok nagy lármával, felbőszülten nyomták hátra a Babocsayakat kövekkel kezökben és furkósbotokkal, mire ezek megszaladtak a Kapronczay utca felé, s legborzasztóbb volt a hidnál, hol össze tolódva a nép; a verekedés irtóztató volt. De még borzasztóbb volt, midőn a megszaladt tömeg a legnagyobb gyorsasággal, hol szedve, nem tudom, öles durungokkal tértek vissza, és ütlegeik sujtására hullott a nép.”

Albanich Flórián a város bírása is részt vett a rend helyreállításában. Erélyes felszólítására Ungern Ferenc német varga, kanizsai lakos előállt, s éles hangon kijelentette, hogy „ő itt semmi bírót nem ismer”. Ő volt az a személy, kinek neve az ominózus kanizsai folyamodványon szerepelt! Nem volt hát ő olyan ártatlan, mint amilyennek a tisztí vizsgálat során magát mutatta.

Horváth János ügyvéd vallomása is egybevág a választásról az elmondottak alapján kibontakozó képpel. Ő éppen a szavazatszedő asztalnál ült, mikor a lármát meghallotta. Látta, hogy Albanich Flórián már hasonló ügyben ténykedik a tömeg déli részén, így ő az északi részre sietett, de nem járt sok sikerrel. Hamarosan elszabadult a pokol: „Láttam, hogy Bója pártja beliektől egy bot Babocsay pártja beliek fejére koppant, amelyet tüstént igen sok, mintegy 25-30 bot követett, s Babocsay emberei fejeken rettentő kopogtatás történt.” Utóbbiaknál botot nem látott.

A már említett hordó bor Polgár Ignác szabari plébános előadásában is szerepelt. „Midőn a szavazatszedés a legszebb rendben folyt volna, egy ember

a terem ablakjából kimászott egy magányosan álló fára, s onnét némely lelkesítő szavakat lekiáltott.” – erre a tömeg mozgásba jött. Ekkor történt szerte, hogy Bója pártja közé egy 5 akós hordót gurítottak, tele borral.

Barta József, a választás folyamán végig békésen viselkedők, a Chernel párt embere volt. Elmondása szerint mihelyt a választás színterére ért társaival, a Bója pártiak elkezdtek őket csábítani. Közöttük olyanok is voltak, kik megítélése szerint választójoggal sem rendelkeztek. Barta így idézi a hozzá szólókat: „Atyafiak, ne küldjünk nemes embert követnek, mert azon szép szabadságunkat, amelyet nagy nehezen szerezhettünk meg, ismét el fogják veszteni. Ne tartsanak az urakkal, mert fogják látni, hogy fél esztendő múlva imét robotolnak.” A Chernel pártiak azonban tántoríthatatlannak maradtak.

A sok, néha kisebb részletekben ellentmondó, de a dolgok folyásának leírását tekintve elég jól egybevágó elbeszélésekből a választmány, s az ő előadásuk révén az Állandó Bizottmány előtt is világossá váltak a történetek. A verekedés kirobbantásáért egyértelműen a Bója párt volt felelős, melynek tagjai „verekező szerszámokkal” jelentek meg a választáson, s midőn látták, hogy vesztésre állnak – erről a szavazási jegyzőkönyv tanúskodik –, a közben honnan, honnan sem előkerült hordóból merített bor hatására felbőszültek, és elkezdődött a tömegverekezés. A tiszti vizsgálat azonban arra már nem tudott fényt deríteni, hogy személy szerint ki, vagy kik lehettek a főbűnösök. Ennek okát abban látta, hogy a városi polgárság, de a városi tanács is, kiknek jelentős része szemtanú volt, semmi világos útmutatást nem adott, sőt mindent elkövetett, „hogy a vádbeli tények elpalástoltatván, azok elkövetői is titokban maradhassanak.”

Néhány személyt azért letartóztattak. Csucsai Ferencet, aki. a csatolt, Földi János által tett tanúvallomás szerint nemcsak őt, hanem Virth József gelseszigeti lakos megerősítése szerint másokat is „a nála volt durung forma bottal kegyetlenül vert, sőt két tanú vallása szerint azt, ki ellene merne vallani, szemei kiszúrásával is fenyegette.” Molnár József kocsist Mátyás József bakónaki lakos megverésével vádolták. A harmadik vádlott bizonyos „Vac-kant fia”, ki akkor Szent-Márián volt mészáros legény, Parits Imre kezét egy késsel megszúrta. Lefogásukra Sümeghy Ferenc főszolgabíró utasították.

A választmány másnap, tehát június 21-én a várost járva, még számos kihallgatást eszközölt – az erről készült jegyzőkönyv további 58 személy vallomását tartalmazza, de a főbűnösök személyére nézve semmiféle további támpontot nem nyújt. A vallomások a konkrét megverésekről szóltak;

az egyes elpáholtak elmondták a velük esett sérelmet, s ha felismerték, támadóik nevét is. Ezek közül a vizsgáló bizottság többet meg is idézett, de azok következetesen tagadták, hogy akár egy ujjal is hozzá nyúltak volna vádlóikhoz.

A letartóztatott Csucsi Ferenc két társával, Vörös Dáviddal, és Miliei Józseffel többeket megvert. Egyik áldozata, Földi János 32 éves újudvari lakos elbeszélését a jegyzőkönyv így rögzítette: „A tanu teremtését összve szidalmazván, mindjárt azt kiáltotta [ti. Csucsi Földire]: meghalsz ma! A tanu felette megijedvén, kezeit összve téve kérte, hogy őt ne bántanák, de mivel látta, hogy ezen kérése mit sem használ, akkor csak arra kérte őket: hogy csak fejét ne üssék.” Földi csak nagy nehezen tudott megszabadulni. Csucsit a választmány sajnos nem tudta kihallgatni – hogy miért, az az iratokból nem derül ki.

A verekedésből a nők is kivették részüket. Így Piszek Mari 28 éves kani-zsai lakos vallja, hogy ő mint kórházi ápoló, az egyik sérülttől úgy értesült, hogy a cinteremben „egy kövér, keszkenős menyecske – kit az érintett Sinkovits János meg is nevezett: Becskereki Böske – a köveket kötényszámra hordván, megdobálta, s meg is verte.” Látta továbbá, hogy az említett amazon másokat is kövekkel dobált, és egy deszkával vert. Megkérdezték a harcias menyecskét, ám a jegyzőkönyv írója mindössze ennyit tudott feljegyezni: „csak annyit ismer el, hogy egy homokkomáromi embert, ki őt elébb hátba ütötte, a földhöz dobta.”

Hegedüs ügyvéd korábban idézett elmondását itt is számos tanú vallo-mása támasztja alá. Így a Weizsmann Fülöp házában szolgáló Kováts Örsébet dajka és Steiner Rozi felszaladtak a padlásszobába, és onnan látták az alant történeteket. Jól megfigyelték, hogy „midőn a Magyar utcában lakó Vass köteles Hegedüs József ügyvéd urnak zsidók királya Krisztusát és hunczut teremtését szidalmazván, fennhangon kiáltotta: 'Nem vagy te prókátor, hanem kutya, agyonlőlelek, ha kijössz, mint egy kutyát; itt van töltött puskám!' – és azt a földhöz zökkenettette.” A választmány megkérdezte Vass Istvánt a történetekről, ám beismerést tőle is hiába vártak. Mindössze annyit mondott, „hogy kár volt a botokat letetetni, mert akkor tudták volna magokat az ellenpárt ellen védeni.” Egyébként a fentebbi tanúk által ellene felhozot-takat tagadta. Az ügynek nem lett folytatása.

Az Állandó Bizottmány utasította Molnár Alajos alügyészt újabb tisztí vizsgálat lefolytatására, azzal a megjegyzéssel, hogy az előbbi választ-mány által már a megye börtönébe bekísért Csucsi Ferenc, Molnár József,

és „Vackant fia” mint „vérengzők” ellen, a büntető pert a legközelebbi törvényszéken tegye folyamatba. Az alügyész lelkiismeretesen teljesítette is megbízatását, ám jelentésében csekély eredményt tudott felmutatni. Így a kanizsai polgárság és tanács vele szembeni eljárását „jegyzőkönyvileg helyteleníteni véli”. Véleménye szerint ugyanis nem, hogy segítették volna munkáját, hanem kifejezetten megnehezítették, igyekezték homályossá tenni a történeteket. Ezt persze nem csodálhatjuk: a város nyilván szégyellte a botrányos skandalumot, és szeretne volna az ügyet mielőbb eltussolni.

Több megveretés körülményére azonban mégis fény derült, s az elkövetőket törvényszék elé idézendőnek vélte, név szerint: Vass István, Them György, Szilajka György, Vörös Dávid, Millei József, „Lasnaki téglás”, Bonczom Ferenc, Tandor Mihály, Pápai József, valamint a már letartóztatott „Vackant fia”, Csucsi Ferenc és Molnár József. Az alügyész megállapította még a Bója-féle folyamodás kapcsán, hogy bebizonyosodott, miszerint az egyedül Bója Gergely alkotása, s őt emiatt bűnperbe idézendőnek véli, és eziránt a minisztériumnak és a képviselőháznak értesítése végett jelentéstételt lát jónak. Az Állandó Bizottmány a helytelenítő végzés kiadására, ill. a városi tanácsnak és a polgárságnak tudtul adására Sümeghy Ferenc főszolgabíró utasította, s a büntetőperrek folyamatba vételét is elrendelte így a Bója Gergely ellenit is. Ezek nyomán a végzés és a szükséges irományok kiadásával Hány József másod alügyészt bízta meg. Az ügy igazi érdekessége abban állt, hogy a nagy hanggal meghirdetett Bója elleni büntető perből nem lett semmi...

7.1.2. A Központi Választmány eljárása

A választások másnapján, június 16-án ült össze a Választmány, ahol a többi közt Oszterhueber József elnök, Németh János jegyző, valamint Inkey Gáspár¹⁶⁴ és Sümeghy Ferenc kinevezett szavazatszedő választmányi tagok előadták jelentésüket a választásról. A beszámoló minden kertelés nélkül, határozottan Romy Károlyt nevezte meg főbűnösnek, aki Bója híveit felbőszítván, a szörnyű vérengzést okozta. Egyébként pedig Bója pártját jelölte meg a verekedés előidézőjeként.

164 Inkey Gáspár 1825. június 6. – k 1829. június 1. között alszolgabíró a kapornaki járásban. MOLNÁR 2000, 426. o.

A Központi Választmány tudomásul vette a jelentést, majd Rummy Károly szigorú megbüntetését szorgalmazta, s az új választás időpontját folyó hó 24-re tűzte ki. A választás vezérletével megbízottak személyén nem változtatt – utasította őket, hogy az új időpontról a választókat értesítsék. A Választmánynak közhatalmi jogosítványai nem voltak, így az Állandó Bizottmányt értesítette, amely 17-én napirendre is tűzte „a kanizsai ügyet”. A Választmány másnap, június 17-én ismét összeült, s az előző nap megállapított, Kanizsán tartandó új választás időpontját 24-ről 27-re halasztotta Ugyanígy tett a lendvai kerületet illetően is. A megye választástörténetében megfigyelhető gyakorlattal egyezően ugyanis arra törekedtek, hogy a különböző kerületek választásait egy napon tartsák.

1848-ban utolsó ülését a Központi Választmány július 1-én tartotta. Nagykánizsáról mindössze egyetlen mondat emlékezik meg a jegyzőkönyvben, igaz, fontos tényről rögzít. „A Kanizsai választó kerületből, jóllehet a választás június 27-én elnök másod alispán urnak jelentése szerint megtörtént, s szavazattöbbséggel Bója Gergely választatott el, mind eddig a választásról szóló jegyzőkönyvek be nem küldettek.”¹⁶⁵ Sietve jegyzem meg, hogy ma sem lelhetők fel a levéltárakban! Mintha a Választmány elfeledkezett volna a június 15-ei kanizsai botrányos választásról, olyan közömbösen említi, hogy az újabb választáson Bója Gergely szavazattöbbséggel követte lett. Ugyanezt tapasztaltam az Állandó Bizottmány előtt is – az ügyet szépen elsimították: dehogy indítottak bűnpert Bója ellen!

A Képviselőház hatodik osztályában került elbírálásra Bója jegyzőkönyve, amelyben azonban találtak némi hibát. A jegyzőkönyv szerint ugyanis 5 helységben elmulasztották a második választási határnap kitűzését. Az is kitűnt, hogy a megválasztott vetélytársának emberei a szavazás alatt Bója mellé álltak, s ezért azt be sem fejezték. Ekkor Bójára 542, ellenfelére – akit nem ismerünk – 468 szavazat esett. A Képviselőház mandátumvizsgáló osztályának az volt a véleménye, hogy a kihirdetés elmulasztása nincs bizonyítva, a további szavazást pedig a két párt egybeolvadása feleslegessé tette, ezért a választást érvényesnek ítélte. Az Országgyűlés elé tehát csak a június 27-ei megismételt választás eredménye került; a korábban történekről nem volt tudomása, ill. arra nem reflektált, az utóbbit pedig rendben találta. Bója Gergely tehát a nagykánizsai választókerület képviselőjeként bevonulhatott

¹⁶⁵ HU-MNL-ZML-IV.103.a = Zala Vármegye Középponti Választmányának iratai. Jegyzőkönyvek, 1848. július 1.

a Képviselőházba.¹⁶⁶ A június 15-én történt választás pedig oly sikeresen elhomályosult az idők folyamán, hogy még a téma monográfusa, Csizmadia Andor¹⁶⁷ sem emlékezik meg róla, akár egy sor erejéig is. Zalának sikerült megőriznie jó hírét.

7.2. Lendva

A 1848. évi zalai választások során akadt még egy kerület, ahol „botrányos kiszökések” miatt új választást kellett tartani: a lendvai.¹⁶⁸ A Központi Választmány június 17-ei ülésén került csak napirendre a lendvai ügy, ami azt is jelzi, hogy fontossági sorrendben mindenképpen a kanizsait követte. Bejelentették ugyanis, hogy a kanizsait kivéve, valamennyi kerület követ-választási jegyzőkönyve két példányban rendben megérkezett, ám az Alsó-Lendván megválasztott Gyika Jenő az; ugyancsak június 17-én tartott, Állandó Bizottmányi ülésen követi tisztről lemondott. Így új választást kellett kiírni, amelynek időpontját (a kanizsaival egyezően) június 27-ében jelölték meg. A választás vezérletével Csillagh Lajos első alispánt bízták meg, helyettese és a jegyzők: Orosz Ferenc, Bölcs György és Mintsek Péter voltak. Mi történt június 15-én Alsó-Lendván?

Az Állandó Bizottmány június 17-ei ülésén mutatták be a két nappal korábban lezajlott választások jegyzőkönyveit. Alsó-Lendván felemás viszonyok közt, de egyenlőre megválasztottnak mondták ki Gyika Jenőt.¹⁶⁹ A választáson történekről a Bizottmány előtt Gabelits Imre alszolgabíró¹⁷⁰ számolt be (hogy ő milyen minőségben szerepelt e választáson, az semmilyen iratból

166 Tanulmányomnak nem témája, de ide kívánczó utalás, hogy az érvényességükben meg-támadott képviselő-választások témáját Ruszoly József monografikusan feldolgozta kan-didátusi értekezésében (1977), amelynek második, két másik tanulmánnyal kiegészített kiadása bőségesen tárgyalja az országgyűlési igazolásokat. RUSZOLY József: *A választási bíráskodás története Magyarországon*. (Jogtörténeti Tár 3.) Szeged: Iurisperitus Kiadó, 2015; vö. RUSZOLY József: *Folytonosság és újrakezdés. Az 1865–1868. évi országgyűlés összehí-vásáról – másfél évszázad múltán* In: RUSZOLY 2016, 345–347. o.

167 CSIZMADIA Andor: *A magyar választási rendszer 1848–1849-ben. Az első népképviselési választások*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1963.

168 Vö. MOLNÁR András: *Képviselőválasztás Alsólendván 1848-ban*. In: GÖNCZ László (szerk.): *Lendava – Lendva 1192–1992. Tanulmányok Lendva történetéből*. (Lendvai Füzetek) Lendava-Lendva: Lendva Község Kultúrközössége, 1994, 80–85. o.

169 *Gyika Jenő* 1847. június 14. – 1848. november 1. között a lövői járás főszolgabírája. MOLNÁR 2000, 415. p.

170 Lásd MOLNÁR 2000, 412. o.

nem derül ki). Nyilatkozata szűkszavú, érdemben mindössze ennyit mondott: „A Mura köz részéről megjelent választók panaszoják, hogy midőn több helyiségek részéről minden fegyver nélkül a legnagyobb csendben és rendben a választás helyén megjelentek volna, a választás megkezdése előtt már az ellenpártbeliek által gunyokkal és szidalmakkal illetetvén, gyilkos módra megtámadtattak, és sokan közülük tetemesen megvérezve és megcsonkítva, a választás helyéről elkergettetvén, üldözőbe vették.”¹⁷¹

A Bizottmány ekkor tehát még csak ennyit tudott. Mindenesetre szigorú vizsgálatot rendelt el Csillagh Lajos első alispán elnöklete mellett, kinek Séllyey Elek, Nagy Antal, Orosz Ferenc, Csermák János, Csutor Imre másod aljegyző, Habók György alügyész, Simon János, és Bogdán György alszolgabíró volt segítségére. A miniszteri rendelet értelmében nemcsak a rendbontó személyek voltak büntetendőek, hanem az illető községek is oly formában, hogy a kirendelt karhatalom ellátásáról kötelesek voltak gondoskodni. Ahogy a lendvai választásról szóló jelentés elhangzott, felszólalt a megválasztott Gyika Jenő, kijelentvén, hogy „a két pártbeliek közti ingerültség általa óhajtott megszüntetése tekintetéből megválasztásáról lemondva követi pályájáról lemond.”

A Bizottmány július 3-ai ülésén tűzte ismét napirendre a lendvai választás ügyét – ekkor terjesztette elő jelentését a korábban kiküldött választmány. Ez az irat sajnos nem maradt ránk, a bizottmányi ülés jegyzőkönyve mindössze annyit mond, hogy a vizsgálati jelentést véleményadás céljából Molnár Alajos első alügyésznek át kell adni.¹⁷² E jelentésre augusztus 27-éig kellett várni, a tiszti ügyész a vizsgálatra adott véleményét ekkor terjesztette elő.

A kihallgatott tanúk vallomása alapján némi fény derült a verekedés egyéni bűnöseire. Így bebizonyosodott, hogy Horváth László mérnök a választás helyén karddal jelent meg, és azt hüvelyéből ki is rántotta. Borovnyak Mátyás cserencsóczi plébános és Szelmár István káplán a népet ingerelték, verekedésre biztatták – a vérengzést leginkább ők idézték elő. A kiküldött választmány által le is tartóztatott Huszár Imre kanászt pedig, aki Matos József szelniczai plébános fejét verte be, büntetőperbe idézendőnek tartotta. A plébános és a káplán a náluk volt pálcákkal folytonosan hadonászva a

171 HU-MNL-ZML-IV.102.a = Zala Vármegye Bizottmányának iratai. Jegyzőkönyvek, 1848. június 17., 985. o.

172 HU-MNL-ZML-IV.102.a = Zala Vármegye Bizottmányának iratai. Jegyzőkönyvek, 1848. július 3., 1134. o.

Horváth-pártiakat „Vudri szavak folyvásti kiejtésével ingerelték”, s a bekövetkezett verekedést jószerivel ők idézték elő. A Bizottmány tehát elég homályos képet kapott a választásról, mi pedig még kevesebbet tudunk róla. Annyi tudható még, hogy a Bizottmány megbízta Molnár Alajost, hogy az említett személyek ellen a büntetőpert indítsa meg. Sem az Állandó Bizottmány, sem a Központi Választmány elé nem került többé az ügy – a kanizsaihoz hasonlóan ez is elsimult a gyorsan pergő történelmi események sodrában. Az új választáson Horváth Péter vidékbeli földbirtokos, táblabíró¹⁷³ győzött és lett a lendvai kerület törvényesen megválasztott országgyűlési képviselője.

¹⁷³ *Horváth Péter* 1828.június 8. – 1837. szeptember 25. között előbb alszolgabíró, majd folytatólag 1847. június 14-éig főszolgabíró a muraközi járásban. MOLNÁR 2000, 425. o.